

2003 SONRASI IRAK'TA TÜRKİYE-BAE İLİŞKİLERİ: SINIRLI BİR REKABET Mİ?

RAPOR

Tamer Badawi

11 EKİM 2021

**2003 SONRASI IRAK'TA
TÜRKİYE-BAE İLİŞKİLERİ:
SINIRLI BİR REKABET Mİ?**

Tamer Badawi, University of Kent'te Irak'taki paramiliter gruplar özelinde siyaset ve güvenlik araştırmaları yapan bir doktora öğrencisi ve asistan öğretim görevlisidir. Kendisi Al Sharq Strategic Research bünyesinde yerleşik olmayan bir araştırmacıdır.

(Bu metin İngilizce orijinal versiyonundan tercüme edilmiştir.)

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellif(ler)ine aittir.

Telif hakkı © 2021, Al Sharq Forum

Her hakkı saklıdır.

Tasarım: Jawad Abazeed

Türkiye'de basılmıştır.

Bu yayının tüm hakları Al Sharq Forum'a aittir. Al Sharq Forum'un izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Adres: Yenibosna Merkez Mahallesi, 29 Ekim Caddesi.

İstanbul Vizyon Park A1 Blok, Kat:6 No.:52 34197

Bahçelievler / İstanbul / Türkiye.

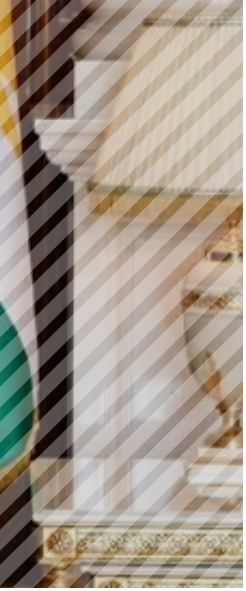
Telefon: +902126031815

Faks: +902126031665

E-posta: info@sharqforum.org

İÇİNDEKİLER

Özet	6
Giriş	6
Türkiye ile BAE arasındaki siyasal iş birliği ve rekabet	10
Kalıcı dış müdahalenin bir aracı olarak ticaret	20
Sonuç	28
Referanslar	31
AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA	37

Özet

Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Körfez ülkeleri 2003 yılında gerçekleşen ABD işgalinden bu yana Irak'ta iş birliği ve rekabet halindedir. Birleşik Devletler (ABD), yeni bir siyasi düzen ve ekonomik yapı inşa etmek için bölgesel müttefiklerine başvurdu. Savaş öncesi siyasi ve ekonomik bağlantılar Türkiye ve BAE'nin ülkede, özellikle de Irak Kürdistan Bölgesi'nde (IKB) nüfuz elde etmesine yardımcı oldu. Irak'taki yerel aktörler çoğu zaman başta İran olmak üzere diğer ülkeleri dengelemek için bu aktörlerin her biriyle ilişki kurma arayışına girdi. Türkiye ve BAE'nin çatışan bölgesel ajandaları, zamanla, özellikle de 2017 Körfez krizinden sonra, Irak'ta yayılma etkileri yaratarak ülkedeki bazı başlıklar üzerindeki iş birliği olanaklarını zedeledi.

Bu makale Irak'ta nüfuz arayışında olan diğer ülkelere kıyasla Irak'taki Türkiye-BAE ilişkilerinin siyasi müdahalelerine ilaveten bir anlamda kalıcılık sağlayan (ve tam tersi) uzun ömürlü iş-odaklı bir yaklaşıma dayandığını savunuyor. Türkiye ile BAE'nin Irak'taki ilişkilerinin altında yatan dinamikler daha yoğun ve geniş çaplı parlama noktaları olan Türkiye veya Körfez ülkelerinin İran ile ilişkilerine göre daha kapalı ve yabancı gözlemciler için daha az görünür bir özelliğe sahip.

A. Giriş

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgalinden bu yana Türkiye ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)' Irak'ta bir rekabet halinde olup ülkenin de siyasetini etkiliyorlar. Suudi Arabistan ve Ürdün'le birlikte bu iki ülke Washington'ın işgal sonrası Irak'ın yeniden inşası ve siyasi düzeninin kurulması konusunda yardımları için değişen kapasitelerde iş birliği yaptığı Amerikan müttefikleridir. Fakat 2017 yılındaki Körfez krizi Irak'taki iş birliği olanaklarını olumsuz etkiledi. Aynı zamanda ABD de zaman zaman Irak'ın komşularının ülkeye nüfuz etmede yoğunlaşan rekabetlerini sınırladı.

Irak Kürdistan Bölgesi (IKB) ve Ninova vilayetinin coğrafi yakınlığı ile etnik ve mezhepsel yapısı bu iki bölgeyi Türkiye'nin nüfuzunu icra etmek için bir başlama noktası yaptı

Yirmi yıldır Türkiye'nin Irak ile ilgili iki önemli kaygısı var: Birincisi, Türkiye; ABD ve AB ülkeleri tarafından terör örgütü olarak kabul edilen bir silahlı örgüt olan Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile mücadele, ikincisi ise iş fırsatlarını genişletme. Türkiye açısından Irak Kürdistan Bölgesi (IKB) ve Ninova vilayetinin coğrafi yakınlığı ile etnik ve mezhepsel yapısı bu iki bölgeyi Türkiye'nin nüfuzunu icra etmek için bir başlama noktası yaptı. Büyük bir Sünni Arap azınlığın ve daha az önemli sayıda Türkmen nüfusun olması, Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde nüfuzunu yerleştirmesi için zorunluluklar ve bazı gerekçeler doğurdu.

BAE ve Suudi Arabistan açısından ise Irak'ın güney ve batı vilayetlerindeki (mesela Basra, Müsenna, Zikar ve Anbar vilayetleri) sınır aşırı kabile bağları, buraların nüfuz tesis etmeye elverişli alanlar olmasını sağladı. Abu Dabi ve Riyad için İran'ın nüfuzuna karşı koymak kilit bir hedef olageldi. Ancak iki ülke, bu hedefe ulaşma taktik ve politikalarında farklılaşıp zaman zaman birbiriyle de karşı karşıya geldi. İslam Devleti örgütünün (İŞİD) yenilmesiyle, özellikle de 2017'de iki ülke politikalarını eskisinden daha uyumlu hale getirmeye çalıştı.

Bu nüfuz alanları arasındaki ince coğrafi ve demografik bariyerler nihayetinde Türkiye ile BAE/Suudi Arabistan arasındaki rekabeti sınırlamayacaktı. Ne demografik ve etnik hatlar ne de jeopolitik gereklilikler uzun vadede bu ülkelerin Irak'taki nüfuz alanları arasındaki muhayyel tamponları ayakta tutabildi. Bu durum aşağıdaki dört sebep üzerinden açıklanabilir:

Birincisi, Irak'ın Şii çoğunluklu güney kesimlerindeki Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerine yönelik ABD işgalinden sonra artan düşmanlık IKB'yi yabancı aktörlerin nüfuz kurması için güvenli bir liman haline getirdi. Bölgede iktidarda olan Iraklı Kürt partileri de İran ve Türkiye'ye karşı denge oluşturmak amacıyla Körfez ülkelerini politik ve iktisadi varlıklarını genişletmeye teşvik etmeyi bir zorunluluk olarak gördü.² Bu açıdan Körfez aktörleri ile Iraklı Kürt siyasetçiler arasındaki savaş öncesi bağlar savaş sonrası ekonomik ve politik temasların artmasına zemin hazırladı.

İŞİD'in 2017'de yenilmesiyle birlikte Irak'ta Sünni Arap unsurlarla temas kurmak Abu Dabi ve Riyad'ın Irak politikalarının bir taşıyıcısı olmaya evrildi

Coğrafi açıdansa Körfez ülkelerinin Şii Arap çoğunluklu vilayetler yerine IKB ve Sünni Arap çoğunluklu vilayetlerde İran'a (ve Türkiye'ye) karşı uzun vadede varlık göstermeyi planlamak daha güvenliydi. Körfez'in temasları İŞİD'in yükselmesiyle birlikte İran'ın artan nüfuzuna karşı olan yerinden edilmiş birçok Sünni aşiretin sığındığı IKB'de daha da yoğunlaştı. Lakin İŞİD'in 2017'de yenilmesiyle birlikte Irak'ta Sünni Arap unsurlarla temas kurmak Abu Dabi ve Riyad'ın Irak politikalarının bir taşıyıcısı olmaya evrildi. İran'ın nüfuzu artarken Tahran'a daha çok karşı çıkan Iraklı Şii siyasetçi ve seçmenler de Körfez ülkeleriyle bağlarını köklüleştirilmeye ilgi duymaya başladı.

İkincisi, Irak'ın Şii çoğunluklu güneyinde Türk diplomatik ve ticari varlığına Körfez devletlerinininkine kıyasla görece sıcak yaklaşılması Ankara'ya Körfez ülkelerine göre daha görünür bir varlık kazandırdı. Bunun önde gelen örneklerinden biri Türkiye'nin ABD işgalinden sonra Basra vilayetine ilgi duyması oldu.

Sünni Arap bölgelerinde Irak İslami Partisi (İİP) ile Türkiye'deki iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) arasındaki görece ideolojik yakınlık, Ankara'nın bu parti üzerinden aşiretlerin yoğun olduğu Anbar vilayetinde de dostlar edinmesine olanak tanıdı.

Üçüncüsü, İİP'nin yanı sıra Türkiye ile Katar arasında filizlenen ilişki Türkiye'nin Katar'ın Irak'ın batısındaki Anbar'daki aşiret bağlantılarıyla temas kurmasına (daha doğrusu Iraklı siyasetçilerin bu iki ülkeden birinin diğerleriyle ilişkilerini geliştirmek için müttefik olmasına) imkân sağladı.

Dördüncüsü, Arap Sünniler Türkiye, BAE, ilgili Körfez ülkeleri ve Ürdün arasında her birinin bazen tek taraflı bazen de çok taraflı olarak Arap Sünni topluluklara siyaseten nüfuz etmeye çalıştığı güçlü bir kesişim noktası haline geldi. Irak parlamento seçimlerinden önce durum esasen böyleydi.

Bu makale Türkiye ile BAE'nin Irak'ta nasıl iş birliği ve çatışma içine girdiğine odaklansa da hem Ankara hem de Abu Dabi Irak'ta diğer bölgesel aktörlerle birlikte hareket ettiği için diğer ülkeleri de ele alıyor. Bu makalenin Irak'ta nüfuz sağlamak için yarışan o kadar devlet varken ülkedeki Türkiye-BAE ilişkilerinin dinamiklerine odaklanmayı seçmesinin iki nedeni var:

Birincisi, hem AKP'li Cumhurbaşkanı Erdoğan iktidarındaki Türkiye hem de Muhammed bin Zayid (MbZ) liderliğindeki BAE birkaç on yılda giderek birbiriyle çatışan ajandalar geliştirdi ama 2017 ortalarına kadar Irak'ta rekabet ve iş birliği içinde olmayı başardı. ABD ile ittifakları, ortak çıkarları ve İran'a yönelik duydukları ortak kaygılar nedeniyle rekabetlerini sınırlı tutma eğiliminde oldular. Yine de 2017 Körfez krizinin ardından Katar ve Türkiye'nin, artık BAE ve Suudi Arabistan ile birlikte İran'ın nüfuzunu sınırlamak için ortak hareket etme konusunda güçlü bir niyeti kalmadı.

İkincisi, iki ülkenin Irak'taki rekabeti ikisinin de bölgesel ve uluslararası cazibesi olan ekonomik modellere sahip birer ekonomik güç odağı olması nedeniyle benzersizdir. Mesela geniş finansal kaynaklarına rağmen ne Suudi Arabistan ne de İran bu şekilde tanımlanabilir. İki ülkenin benzersiz ekonomik modelleri Iraklı aktörlerin Türk ve BAE'li müteahhitleri tercih etmesini sağlayan bir yumuşak güç biçimidir. Bu da dış-ıç çıkarların iç içe geçmişliği nedeniyle politik müdahalelerine kalıcılık katıyor.

Bu makalede yazarın gerçekleştirdiği birkaç mülakatın yanında çoğunlukla açık kaynak verilerden yararlandı. WikiLeaks'ten temin edilen Amerikan diplomatik yazışmaları açık kaynak verilerin üçte birine tekabül ediyor. Bu yazışmalar Türkiye, BAE ve diğer Körfez aktörlerinin ABD ile olan diyalogları üzerinden Irak'ta nasıl hareket ettiklerini anlamak için bir pencere sunuyor. Amerikan yazışmaları ekseriyetle 2005-2011 arası dönemi kapsıyor. Irak siyasetinin içinden üç isimle Kasım 2020'de yapılandırılmış görüşme yapıldı. Fakat yazar ile muhatapları arasında geçen konuyla ilgili plansız konuşmalar da bu makalede sunulan nüansların bazılarına katkı sağladı.

Bu makalenin önemli sınırlarından biri de Türkiye ve BAE'nin Irak'taki politikalarının ayrıntılarına sadece aralıklı olarak değinmesidir. Bunun nedeni, makalenin kilit kaynaklarından olan WikiLeaks'in iki ülkenin bu güne kadar geliştirdiği politikaları anlamada hayati önem arz eden IŞİD'in yıkılması süreci ve sonrasındaki dönemlerinde Ankara ve Abu Dabi'nin Bağdat politikalarını kapsayan Amerikan yazışmalarına yer vermemesidir. İkincisi de makalenin konunun hakkaniyet açısından ayrı bir araştırmayı gerektiren karmaşıklığı nedeniyle İKB'nin dış bağlantılarına kasıtlı olarak geniş yer vermemesidir.

İki ülkenin Irak'taki rekabeti ikisinin de bölgesel ve uluslararası cazibesi olan ekonomik modellere sahip birer ekonomik güç odağı olması nedeniyle benzersizdir

Bu makale iki bölümden oluşuyor: **Birincisi**, Türkiye ile BAE'nin (ve Körfez ve Ürdün'ün) Irak'taki politik temaslarını ve yakınlaşma ve ayrışma noktalarını ele alıyor. Öncelikle bu aktörlerin Amerika'nın talepleri üzerine Irak'ın Arap Sünnilerinin 2003 sonrası siyasal düzene katılmasını sağlamaya nasıl çalıştığını değerlendirip Türkiye ile BAE'nin Iraklı Şii İslamcılarla siyasal temaslarında nasıl farklılaştığına odaklanıyorum. Üçüncü olarak, Türkiye, BAE ve diğerlerinin Irak'ın bazı seçimlerinden önce Sünnileri nasıl örgütlemeye çalıştığını açıklıyorum. Dördüncü ve beşinci alt bölümler ise sırasıyla Türkiye ile BAE'nin Irak'taki yerel ittifaklarının gidişatının ülkenin iç dinamiklerine nasıl bağlı olduğunu ve 2017 Körfez krizinden bu yana kızılgan bölgesel düşmanlıkların Türkiye ile BAE'nin müttefikleri arasındaki iş birliğini nasıl zedelediğini açıklıyorum.

İkinci bölüm ise Türkiye ve BAE'nin Irak'ta ve özellikle de Kürt özerk bölgesindeki ekonomik nüfuzunu kavramsallaştırmaya ayrıldı. Bu bölümde ticari ilişkilerinin müdahalelerinin uzun vadedeki istikrarına nasıl katkı sağladığını açıklıyorum. Bölüm, Türkiye ve BAE'nin savaş öncesinde Irak'la olan özellikle enerji ve gayrimenkul sektörlerindeki ekonomik ilişkilerinin, önemini vurgulamakla başlıyor. Önce Türkiye ile BAE arasında İKB'de yaşanan ekonomik rekabeti genel hatlarıyla değerlendiriyorum. Ardından Anbar ve sonrasında İKB'ye özel olarak odaklanıp iki ülkenin Irak'ın enerji sektöründeki rekabetini ele alıyorum. Son olarak da iki ülkenin orta ve güney Irak'taki ekonomik faaliyetlerine odaklanıyorum.

B. Türkiye ile BAE arasındaki siyasal iş birliği ve rekabet

1. Sünni Arap siyasetçileri harekete geçirme çabaları

Ankara ve Abu Dabi, Riyad; Doha, Amman ve daha düşük bir dereceye kadar Mısır'la birlikte ABD'nin 2003 yılındaki Irak işgalinin ardından Sünni Arapların siyasal temaslarını örgütlemeye rol oynadı. ABD bu ülkelerin çekimser davranan Sünni Arapların nüfuzlu kesimlerinin 2003 sonrası düzende yer alması için onları örgütleme ve teşvik etmeye yönelik oynadıkları rollerin katalizörü oldu. Bir yandan Türkiye, Körfez ülkelerine kıyasla, Sünni Arap siyasetçilerle ABD arasında köprü rolü oynamada daha proaktifti. Hasan Turunç'a göre Türkiye Sünni milletvekillerini ABD'yle 2008'de imzalanan "Kuvvetler Statüsü" anlaşmasını kabule ikna etmede önemli bir rol oynadı.³ Öte yandan da sonraki bölümde gösterildiği gibi bazı etkili Şii İslamcı siyasal elitlerle iletişimin ilk temellerini attı.

Türk hükümeti daha önce Aralık 2005'te Sünni Arap temsilcileriyle ABD Büyükelçisi'ni İstanbul'da bir araya getirdi. Bir Amerikan diplomatik yazışmasından anlaşıldığı üzere o toplantıdan önce de Türk Dışişleri Bakanlığı, İİP'den Tarık Haşimi ile Ulusal Diyalog Konseyi'nden Salih Mutlak'la toplantı yapmıştı.⁴ Daha sonra Temmuz 2006'da Ankara, Birleşmiş Milletler Irak Yardım Komisyonu'nun (BMIYK) Irak anayasasını tartışmak üzere düzenlediği bir konferans için Iraklı siyasi partileri ağırladı.⁵

Aralık 2006'da Katar, aralarında ABD karşıtı Sünni silahlı direniş grupları üzerinde nüfuzu olan Irak Müslüman Alimler Birliği'nden Haris Dari'nin de bulunduğu Iraklı Sünni liderleri bir araya getirmek üzere İstanbul'da bir konferansın sponsorluğunu yaptı.⁶ Ankara etkinliğin düzenlenmesinde hiçbir rolü olmadığını iddia etti ama Türk Dışişleri Bakanlığı Irak temsilcisi Oğuz Çelikkol konferans sırasında katılımcıları Irak'taki siyasal sürece ikna etmek için onlarla görüşmeler yaptı. Türkiye ilk başta konferansı Kasım'dan Aralık'a ertelemişti çünkü o tarihlerde Irak Başbakanı Nuri Maliki'nin Türkiye'ye ziyareti planlanmıştı. Fakat Irak'ın Ankara Büyükelçiliği özellikle de Irak yargısının terör suçlamasıyla Dari için çıkardığı tutuklama kararı nedeniyle konferansı protesto etmişti.⁷

ABD, Ankara ile iş birliğine paralel olarak Sünni aktörlerin Irak siyasal sürecine katılımını sağlamak için BAE'nin de yardımına başvurdu. Kasım 2005 tarihli bir Amerikan diplomatik yazışması, Ekim'de, ABD'nin Irak Büyükelçisi Zalmay Khalilzad ile BAE Veliht Prensi Muhammed bin Zayid (MbZ), Dubai Prensi Muhammed bin Raşid (MbR) ve Abu Dabi'den Hamdan bin Zayid'in eski Irak Başbakanı İyad Allavi'nin de hazır bulunduğu bir toplantı yaptığını belirtiyor. MbR "ABD hükümetinin Irak'ta Sünnileri katılıma teşvik için çalışabileceği kişi ve kuruluşları tespit etmekle" görevli olacak bir Abu Dabi-Dubai ortak operasyon odası kurulmasını önerdi. MbR "operasyon odasının" kuruluşunu takip etmek üzere Dubai Devlet Güvenlik Şefi Muhammed Kamzi'yi görevlendirdi.⁸

Kasım 2005 tarihli bir Amerikan yazışmasına göre Türkiye'nin AKP dönemindeki demokratik İslamcı ideolojik vizyonundan ayrılan BAE'li MbZ, Khalilzad'a Irak için kendi apolitik İslam teorisini "Sufiliğin teşvik edilmesi Müslüman köktencilığe karşı panzehir işlevi görebilir" şeklinde özetledi.⁹ Bu dini yaklaşım, BAE'nin Kahire'de Müslüman Kardeşlere (MK) düzenlenen 2013 askeri darbesinden sonra Türkiye ile MK bağlantılı hareketlerle açıkça mücadele etme yönündeki bölgesel stratejisinin bir köşe taşı oldu. Guido Steinberg, BAE Veliht Prensi MbZ'nin 2004 kadar erken bir tarihten itibaren ülkesini Müslüman Kardeşler ile savaş halinde gördüğünü söylüyor.¹⁰

MbZ Khalilzad ile toplantısından iki yıl sonra ABD'nin 2003 sonrası Irak siyasal süreci konusunda temas kurmasını istediği Sünni aktörlere giderek daha çok şüphe duymaya başladı. Haziran 2007'den bir Amerikan diplomatik yazışmasına göre "kendisi de Sünni olmasına rağmen" Zayid "Iraklı Sünnilere en fazla Maliki'ye güvendiğim kadar güvenebilirim, dedi ve 'maaşı İran'dan gelen birine politika yürütmesi için nasıl güvenebilirim?' diye sordu."¹¹

Haziran yazışması MbZ'nin sadece ABD ile ilişkisinin bir gereği olarak Amerika'nın Irak hakkındaki isteklerini yerine getirdiğini gösteriyor. MbZ Irak'ta seçim düzenlenmesi gerektiğine inanmıyor ve "seçim yapma kararının felakete neden olduğu ortaya çıkıyor, ülkenin gerçekten ihtiyacı olan şey zorlu bir reform döneminde ülkeyi bir arada tutabilecek güçlü bir lider, diyordu."¹²

Ankara, Abu Dabi ve Körfez ülkeleri arasında 2005'e kadar Iraklı Sünnileri örgütleyip harekete geçirmek için görünür bir koordinasyon yoktu. Bu iddia MbZ'nin Khalilzad'a sorduğu Ürdün ve Türkiye'nin Irak'ta ABD'ye yardımcı olup olmadığı sorusuyla desteklenebilir.¹³ MbZ'nin sorusu ABD'nin o zamana kadar ne bu ülkeleri o amaçla bir araya getirdiğini ne de birbirleriyle koordinasyon içinde olduklarını ima ediyor. Türkiye ile BAE arasında Irak konusunda ortak hareket ancak takip eden yıllarda gerçekleşebildi.¹⁴

2. Şii İslamcı politikacılar konusunda ayrışan yollar

Türkiye ile BAE birbirinden bağımsız olarak, yeni politik sistemi yönetmeye başlayan Şii İslamcı elitler ve paramiliter gruplarla görüşme yollarını denedi. İki ülke bu politikacılara farklı derecelerde açıklık gösterdi. 2003 işgalinin ardından Türkiye, Şii İslamcılarla temas kurmaya ciddi bir rağbet gösterdi ama ilişkileri inişli çıkışlı oldu. BAE ise Iraklı Şii İslamcılarla asgari düzeyde temas kurdu ama İŞİD'in yenilmesiyle birlikte İran'ın artan nüfuzuna karşı onlarla görüşmeye daha açık hale geldi.

i. Türk temaslari

Ekim 2005'ten bir Amerikan diplomatik yazışması İran destekli Irak İslam Devrim Yüksek Konseyi'nin (İİDYK) Ankara'da bir temsilciliğinin olduğundan bahsediyor.¹⁵ Ankara ile İİDYK arasında uzun süredir devam eden bu ilişki daha sonra örgütten ayrılan iki etkili

***Ankara, Abu Dabi ve Körfez ülkeleri arasında
2005'e kadar Iraklı Sünnileri örgütleyip harekete
geçirmek için görünür bir koordinasyon yoktu***

Şii politikacıyla bir bağlantı oluşturdu. Bunlar İİDYK liderliğinden çekilip daha liberal eğilimli Hikmet hareketini kuran Ammar Hekim ile İİDYK'de üst düzey bir isim olan ve ABD işgali sonrası kurulan Irak Geçici Hükümet Konseyi'nde yer alan Irak Başbakanı Adil Abdul-Mehdi (2018-2020) idi.

Türk Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu ve Güney Asya Dairesi Başkanı Oğuz Çelikkol, 2005'te Mehdi Ordusu (MO) lideri din adamı Mukteda Sadr'ın iki temsilcisini ağırladı. Temsilciler Türk tarafına hükümetle ilişkilerini geliştirmek için Ankara'da bir ofis açıp açamayacaklarını sordu; Türk tarafı ise cevaben buna "olumlu bakacaklarını" söyledi. Sadrcılar Türklere, Sünni Araplarla "Kürtler Kerkük'ü ele geçiriyor' ve İran'ın Irak'taki nüfuzu" korkuları üzerinden ortak bir zemin bulmaya rağbet ederek yaklaştı.¹⁶ Şubat 2006 tarihli bir Amerikan yazışmasına göre Sadr Ankara'yı ziyaret etme talebinde bulunurken Ankara ona Amerikan mesajlarını iletmeyi teklif etti.¹⁷ Türkiye belki de baskı nedeniyle olumlu yaklaşıyordu çünkü Sadr aynı dönemde Ürdün'e gidip Kral ile görüşmüştü.¹⁸ Fakat o ziyaret [Sadr'ın Ankara ziyareti] Amerikan baskısı yüzünden gerçekleşmedi.

Irak'taki mezhepçi çekişme Sünni Arapları Nuri Maliki yönetimine (2006-2014) hasmane bir tutum takınmaya iterken Türk hükümeti ülkedeki Şii dini liderlerle köprüler kurmaya çalışıyordu. Aralık 2008 tarihli bir Amerikan diplomatik yazışmasına göre Irak'ın üst düzey Şii din adamı Ayetullah Ali Sistani Türk Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Necef'te görüşmeyi kabul etmişti. Türklerin amacı "Sünnilerle Şiiler arasındaki bölünmelere karşı çıkmaya özen göstermekti."¹⁹ MO'nun dağıtılmasından yaklaşık bir yıl sonra, Mayıs 2009'da Türkiye, nüfuzlu din adamı ve siyasetçi Mukteda Sadr liderliğindeki büyük bir delegasyonun İstanbul'da toplanmasına izin verdi. Sadrcılar eski 'ofis açma' ricalarını tekrarlayacak ama bu sefer Türkiye merkezli bir uydu televizyonu kurma niyetlerini de dile getirecekti.²⁰

Iran Türkiye'nin Irak'taki ilişki ağına şüpheyle yaklaşıyordu ama buna müsamaha gösterdi ve belki de Ankara'nın Irak'taki varlığını Körfez Arap devletlerine yeğledi. Ancak Türk hükümetinin Şii aktörlerle kurduğu iletişim kanalları Türkiye'nin Irak'ta ABD ile İran arasındaki mesajları iletmede oynadığı rolü destekledi. Mayıs 2008 tarihli bir Amerikan

Türk hükümetinin Şii aktörlerle kurduğu iletişim kanalları Türkiye'nin Irak'ta ABD ile İran arasındaki mesajları iletmede oynadığı rolü destekledi.

yazışmasına göre ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Ross Wilson, İranlı yetkililere ABD'nin İran'ın Mehdi Ordusu'na verdiği destekten duyduğu kaygıları vurgulamasını "Türk hükümetinden ısrarla istemişti."²¹ Benzer şekilde, Eylül 2008 tarihli bir Amerikan diplomatik yazışmasına göre, Türkiye'nin Irak özel temsilcisi Murat Özçelik ABD'ye İranlıların "ABD birliklerinin Irak'ta devam eden varlığı ve Kerkük'ün statüsünün veya Irak Kürt özerkliğinin geleceği konusunda bir tür anlaşma veya ortak davaya varamama" konusundaki kaygılarını ilettiler.²²

ii. BAE ve Körfez'in temasları

Körfez ülkeleri, 2003 Irak işgalinden önce İİDYK gibi kuruluşlarla ilişkilerini geliştirmiş olmalarına rağmen başat Şii İslamcı akımlara şüphe ve düşmanlıkla yaklaştı. Iraklı tarihçi Ali A. Allavi, "Ayetullah Hekim Kuveyt ve Suudi Arabistan'da sıcak karşılanan bir ziyaretçi haline geldi. Neredeyse devlet başkanı protokolüyle ağırlanıyordu ki bu da önde gelen muhalefet lideri olma statüsünü bağlıyordu."²³ şeklinde ifadelerinde yer veriyordu.

ABD'nin Irak işgalini izleyen yıllarda diğer KİK üye ülkeleri çekimser davranırken Abu Dabi Irak'ta bir büyükelçilik açmaya çalışıyordu. Fakat BAE tez zamanda Başbakan Maliki'yi düşmanca bir gözle görmeye başladı. BAE 2008 ortalarında Maliki'nin Abu Dabi'yi ziyaret etmesini organize etmeye çalışırken Haziran 2008 tarihli bir Amerikan diplomatik yazışmasına göre BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid, "Hamane'i'yi ziyareti sırasında kırvatını çıkardığı için Maliki'ye sitem edip 'sanki ev sahibininin görüşlerine sempati besleyip onlar gibi giyindi; bir sinagoga gitse kipa mı takacak ve Papa'yı hangi kıyafetle ziyaret edecek' dedi."²⁴

Irak Ulusal Güvenlik Danışmanı Muvaffak Rubai Başbakan Maliki gibi BAE ile ilişkileri iyi gitmeyen bir başka Dava Partiliydi. Aralık 2005 tarihli bir Amerikan diplomatik yazışmasına göre Rubai Irak anayasası hakkında konuşmak üzere Abu Dabi'de bir konferansa davet edildi. Rubai, ziyaret sırasında Irak'ın yeniden inşası için BAE'nin desteğini istedi ve Irak vilayetlerinde Şeyh Zayid adını taşıyacak hastaneler yapma fikrini önerdi.²⁵ Fakat Temmuz 2007'den bir Amerikan yazışması Rubai'nin BAE yönetimiyle ilişkisinin dönüşümünü; Duba Prensi MbR'nin Rubai ve Maliki'yi "İran'ın etkisinde"²⁶ olan isimler olarak gördüğünü yansıtıyor. Daha sonra Abu Dabi Rubai ile görüşmeyi bırakıp Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari'yi (Kürdistan Demokratik Partisi üyesi) Irak'ta görüşülecek kişi olarak belirledi ki bu kararın "arkasında kısmen Zebari'nin itibarını güçlendirme isteği yatıyordu."²⁷

Körfez ülkeleri Şii İslamcı elitlerle temas kurmak yerine Orta ve Güney Irak'taki aşiret elitleri ve İslamcı karşıtı Şii elitlerle ilişki kurmaya yönelik bir tercih geliştirdi. Kasım 2008 tarihli bir Amerikan yazışmasında BAE ve Katar'ın belirtilmemiş bir tarihte Kerbela'daki

aşiretlerin liderlerini davet ettiği ancak “bu ikilinin Suudi Arabistan aleyhine hareket ettiği söyleniyor”²⁸ ifadelerine yer veriliyor. Bu ifade BAE, Katar ve Suudi Arabistan’ın en azından bazı konularda Irak’taki aktörlerle çok taraflı ilişkiler kurmuş olabileceğini gösteriyor. Körfez ülkeleri IŞİD’in yenilmesinden sonra aşiretlerle ilişkilerinin seviyesini yükseltmiş ve İran’ın nüfuzuna yumuşak [güçle] karşı koymaya rağbetlerini arttırmış görünüyor. Suudi Arabistan’ın Irak Büyükelçisi Samir Sabhan Mayıs 2016’da Irak’ın güneyindeki aşiretlere destek anlamında “kendilerine zarar vermeye çalışanlara karşı Arap yurttaşlarıyla birlikte duruyorlar” (İran’a üstü kapalı bir atıf) şeklinde bir tweet paylaştı.²⁹ Sonra, Ağustos 2017’de en az 50 Iraklı aşiret lideri Suudi Arabistan’da bir konferansa katılmaya davet edildi.³⁰ Daha sonraki bir gelişme de Ağustos 2021’de Riyad’ın Suudi öncülüğündeki Müslüman Dünyası Ligi’nin himayesindeki bir zirvede Iraklı Sünni ve Şii din adamlarını münhasıran bir araya getirmesiydi.³¹

Iraklı bazı Şiiilerin Abu Dabi ve Riyad gibi başkentlere yönelik tutumu bu iki yönetimin daha önce değinildiği gibi İran’a karşı giderek pragmatikleşip liberalleşen Şii İslamcılarla ilişkilerini iyileştirmeye çalıştığı 2017’den itibaren kademeli olarak olumlulaşmaya başladı. Bu durum Maliki’nin halefi Irak Başbakanı Haydar Abadi’nin selefine kıyasla gözle görülür bir sıcaklıkla karşılanmasına neden olacaktı. Bir başka kritik örnek de Suudi Arabistan ve BAE’nin Mukteda Sadr’a yönelik tutumunun Sadr Temmuz 2017’de MbS, aynı yılın Ağustos ayında ise MbZ tarafından ağırlandığında nasıl değiştiğidir.³² ³³ Bu değişim Sadrcıların seçimleri kazanmasını önleyeceğini düşünüp [2007’de] ABD’ye Mukteda Sadr’ı tutuklamayı tavsiye eden MbR’nin temsil ettiği BAE’nin duruşuna ters düşüyor.³⁴ Yine de iki ülke Tahran’ın müttefikleri olan Şii İslamcılara güvensizlik duydu. Mesela BAE, Başbakan Abadi’yi “en iyi kötü seçenek”³⁵ olarak değerlendirmişti. BAE ve Suudi Arabistan’ın Tahran’ın giderek güçlenen müttefikleri Şii İslamcılara böylesine pragmatik yaklaşması iki ülkenin IŞİD’in yıkılışından sonra Orta ve Güney Irak’ta görünür bir ekonomik varlık kurabilmesi için bir zorunluluk haline geldi.

Öte yandan 2014 ve 2015’ten itibaren Türkiye’nin Şii siyasi kesimlerdeki imajı birçok nedenden kötü etkilenecekti: Bunlar arasında Türkiye’den gelen nehirlerdeki su kotası üzerinden giderek karmaşıklaşan ilişki, İKB ve Ninova’da PKK’ya karşı artan Türk askeri müdahaleleri ve Türkiye’nin Suriye’de Suriyeli silahlı muhalif grupları desteklemesi sayılabilir. Dahası, Şii İslamcı siyasetçilerden bir kesimin Suudi Arabistan ve diğer Körfez aktörlerini Irak’ta El-Kaide ve IŞİD’i desteklemekle suçlaması gibi Türkiye de bir süre giderek daha çok aynı suçlamalara maruz kaldı.

Türkiye'nin Şii siyasi kesimlerdeki imajı birçok nedenden kötü etkilenecekti: Bunlar arasında Türkiye'den gelen nehirlerdeki su kotası üzerinden giderek karmaşıklaşan ilişki sayılabilir

3. Irak seçimleriyle ilgili şüpheye karşılanan bölgesel iş birliği

Kasım 2007 tarihli bir Amerikan diplomatik yazışması Türkiye, BAE, Suudi Arabistan, Ürdün, Kuveyt ve Mısır arasında Kahire'de geçen müzakerelerden söz ediyor.³⁶ Ama yazışma bu altı tarafın ne zaman toplandığını belirtmiyor. Dolayısıyla 2006 ve 2007 tarihleri bir veya birçok toplantı için iki muhtemel tarih olarak görünüyor. Elbette Türk-BAE iş birliği hiçbir zaman, hatta 2011 Arap isyanlarının başlamasıyla açıkça gergin olan ilişkilerinden önce bile, iki ülkenin 2003 sonrası Irak siyaseti konusunda aynı görüşte olduğu anlamına gelmiyordu. BAE, Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı İİP'li Tarık Haşimi örneğinde olduğu gibi Türkiye ve Katar'ın Irak'taki bazisiyasi müttefiklerine şüpheye yaklaşıyordu. Yukarıda bahsi geçen yazışma, BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid'in "CB Yardımcısı Tarık Haşimi Müslüman Kardeşler ile bağlantılı ve bazıları aksini söylese de BAE, Suudi Arabistan, Mısır ve Ürdün tarafından güvenilmiyor."³⁷ dediğini belirtiyor.

Bu noktada, Türkiye'nin müstakbel stratejik müttefiki ve Irak'ın ortağı Katar ilk başlarda Irak'ta Türkiye-Körfez Arap-Ürdün arasındaki bu konu bazlı koordinasyonun bir parçası değildi; onlara birkaç yıl sonra katıldı. Katar görünür bir şekilde Sünnilerin 2003 sonrası düzene katılımını destekleyen Türkiye ile ikili ilişkilerini geliştirirken açıkça İİP'yi ve 2003 sonrası Irak siyasal düzenine karşı amansızca duran Sünni silahlı direniş gruplarını destekleyerek ikili bir yol izledi. Fakat Katar'ın Türkiye-Körfez Arap-Ürdün ortak koordinasyonunun belirginleşmesine katılmamasının Irak politikasından mı yoksa Suudi Arabistan ve BAE ile olan çalkantılı ilişkilerinden mi kaynaklandığı belli değil.

2009 ile 2010 arası dönemde Türkiye, Katar, BAE ve Suudi Arabistan'dan hükümet temsilcileri Amman'da 2010 yılındaki Irak parlamento seçimlerinde ortak bir seçim listesini, İyad Allavi'nin Irakiye adaylarını desteklemeyi tartışmak üzere toplandı.³⁸ Allavi, Irak'ın kendisini Saddam Hüseyin'in devrilmesinden önce de desteklemiş olan komşularını 2003 işgalinden sonra bir kez daha yakınlaştırmayı başardı. O toplantıda BAE temsilcisi İİP'in Tevafuk listesini İyad'ın ittifakına dâhil etmeye taviz vermeden karşı çıktı ama seçim sonrası ittifakı fikrine direnmedi.

İİP'nin Irakiye listesine eklenmesi o dönem İİP gibi orta ölçekli partileri güçlendiren Sainte-Laguë oy sayım yöntemi kapsamında partiye kayda değer sayıda sandalye kazandıracaktı ve BAE bunu istemiyordu.³⁹ Türkiye'nin beş ülkenin toplantısında İİP'nin Allavi liderliğindeki listeden çıkarılmasını engellemediği iddiası belki bir o kadar kritik.⁴⁰ Fakat CB Yardımcısı Tarık Haşimi Irakiye listesine girdi ama İİP'den istifa edip kendi partisini kurduktan sonra. Bu da muhtemelen Türkiye-Katar-BAE arasında bir tavizi temsil ediyordu.

Türk hükümeti Allavi'nin seçim ittifakını o kadar sahiplendi ki Türkiye'nin Irak özel temsilcisi Murat Özçelik ülkesinin "Allavi'nin Irakiye İttifakı dâhil bazı koalisyonlara eğitim ve diğer kampanya yardımlarında bulunacağını" söyledi.⁴¹ Stratfor raporuna göre Nisan 2010'da Murat Özçelik "Irak Türkmen listesinden (Allavi'nin Irakiye koalisyonunun bir parçası olan Türkiye destekli Türkmen Cephesi'nin öncülük ettiği) kimlerin seçileceği kararında aktif rol" oynadı.⁴² Türkiye'nin kuzeyde Allavi'nin seçim ittifakı üzerinde nüfuz kurma biçimi Irakiye listesini destekleyen beş ülkenin hepsi veya bazılarının menfaatlerinin bulunduğu coğrafi bölgelerdeki adayların incelenip değerlendirilmesinde bir rol oynamış olabileceğini gösteriyor. Bu durum özellikle Güney ve Batı Irak'ta sırasıyla Suudi Arabistan ve Ürdün için de söz konusu olabilir.

Allavi ittifakı İran'ın mesajlarını Washington'a ileten Türkiye dâhil Irak'ta İran'a çeşitli derecelerde şüphe veya düşmanlıkla yaklaşan ülkelerin iç çıkarları için bir erime potası teşkil ediyordu. BAE erken bir tarihte 2003 sonrası Irak Geçici Hükümeti'nin başına İyad Allavi gibi birini "İran'a karşı set"⁴³ görevi görsün diye yerleştirmeye çalışırken Özçelik'in "ABD, Türkiye ve diğerlerinin Maliki'nin Irak'ı İran'ın kontrolüne daha açık hale getiren 'merkeziyetçi eğilimlerine' direnen Iraklı liderleri desteklemesi gerektiğini savunması"⁴⁴ 2010'u buldu.

4. Sünni Arap siyasi elitlerinin düşüş ve yükselişi

2013'te CB Yardımcısı Tarık Haşimi ve Maliye Bakanı Rafi İsvi ile Başbakan Nuri Maliki arasında yaşanan çekişmenin⁴⁵ ⁴⁶ Türkiye için olumsuz etkileri oldu çünkü Irak hükümetindeki dostlarını zayıflattı.

Haşimi Türk hükümetine o kadar yakındı ki Aralık 2008 tarihli bir Amerikan diplomatik yazışmasına göre Maliki'nin reformları uygulaması için Türkiye'nin baskı yapmasını istemişti.⁴⁷ İsvi gibi bir başka politikacı İİP'le birlikte Ninova'yla beraber Sünni Arapların demografik ağırlığını temsil eden Anbar vilayetinde güçlü bir nüfuza sahipti. Türkiye'nin

yerel müttetikleri aracılığıyla Anbar'da da siyasi nüfuzları olan Nuceyfi kardeşlerle Ninova'da sağlam bir ittifakı vardı ama Nuceyfiler daha sonra 2018 seçimlerinde nüfuzlarını kaybedecekti. İİP'nin 2010'dan sonra Irak ve Anbar siyasetindeki kademeli düşüşünü zengin Sünni siyasetçi Hamis Hancer'in Suudi ve BAE etkisinden uzaklaşıp Katar ve Türkiye'ye kademeli olarak yaklaşması izledi. BAE ve Suudi Arabistan da ABD destekli Uyanış Konseyleri komutanı Ahmed Ebu Rişa, Kerbuli kardeşler ve 2018'de Meclis Başkanı olan Muhammed Halbuki gibi politikacılarla ortaklık kurdu.

Nisan 2014 seçimleri yukarıda değinilen ve farklı bölgesel bağlantıları olan birçok aktörü bir araya getirdi. Müttehidun (Birlikçiler) listesinde Nuceyfiler, Kerbuliler, Ahmed Ebu Rişa ve İİP'den Salim Ceburi yer aldı.⁴⁸ BAE İİP'ye hep soğuk olsa da Ceburi'nin listeye eklenmesi Ürdün'le iyi olduğu iddia edilen ilişkileri sayesinde durum bir nebze kolaylaşmış olabilir.⁴⁹ Ceburi daha sonra parlamentoda yükselerek 15 Temmuz'da Usame Nuceyfi'nin yerine meclis başkanı oldu. Ceburi, başkan olarak Ankara ile İİP arasındaki ilişkilerin giderek soğumasına katkıda bulunmuş olabilir. Ceburi, Başbakan Haydar Abadi'nin Ninova valisi olduğu dönemde Irak ordusunu vilayette zayıflatıp böylece IŞİD'in yükselişine yardım etmekle suçlanan milletvekili Asil Nuceyfi'nin milletvekilliğinin düşürülmesi talebini de onayladı.⁵⁰

Nuceyfiler yükselişlerini büyük ölçüde IŞİD'le savaş sırasında iş birliği yapmayı reddettikleri Irak'ta İran öncülüğündeki eksene yönelik tutumlarına borçluydu. İddialara göre Türk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan İran'dan Usame Nuceyfi'nin meclis başkanlığının devam etmesini istedi. İran bu talebe olumlu yanıt verse de Nuceyfi'nin İran dostu bir seçim ittifakına katılmasını şart koştu. Nuceyfi'nin ise böyle bir olasılığı reddettiği söyleniyor.⁵¹ Ninova'daki yerel siyasi dinamikler Nuceyfilerin aleyhine dönerek⁵² bir sonraki seçimlerde (2018) düşük oy almalarına neden oldu.

5. Kutuplaştırıcı bölgesel jeopolitik Irak'ta iş birliğini baltalıyor

Türkiye, Katar, BAE, Suudi Arabistan ve Ürdün'den temsilciler 2018 yılındaki Irak parlamento seçimlerine hazırlık olarak Mart 2017'de Ankara ve İstanbul'da bu ülkelere yakın bir grup Iraklı Sünni politikacıyı bir araya getiren toplantılar düzenledi. Bir başka toplantı serisi ise Temmuz'da Bağdat ve Erbil'de yapıldı. Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır'ın Mayıs 2017'de Katar'a uyguladığı ambargo Irak'ta Türk-Körfez Arap-Ürdün iş birliğini zedeledi çünkü iki taraftan birine yakın olan Iraklı politikacılar da krizde taraf tuttu. Bunun kilit örneklerinden biri Katar bağlantılı ve Londra merkezli New Arab gazetesine göre Körfez krizi sırasında Dubai merkezli Al Arabaya kanalında Katar'ı kınayan Sahva lideri Ahmed Ebu Rişa'dır.⁵³

Ankara, Doha ve Körfez başkentleri arasındaki kutuplaşma ve bunun Sünni Arap siyasetçilerin ortak organizasyonuna etkileri İran'ın daha kritik bir pozisyon kazanmasına denk geldi

Ankara, Doha ve Körfez başkentleri arasındaki kutuplaşma ve bunun Sünni Arap siyasetçilerin ortak organizasyonuna etkileri İran'ın IŞİD'le mücadele için çoğu İran'ın müttefiki Iraklı birçok paramiliter gruptan oluşan Halk Seferberlik Güçleri'nin (HSG) kuruluşunda oynadığı rol üzerinden daha kritik bir pozisyon kazanmasına denk geldi. Bu paramiliter grupların politik yükselişi birkaç Sünni Arap politikacıyı onlarla pragmatik ittifaklar kurmaya iterek sadece bu ittifakları reddeden ve reddetmeyen Sünni Arap kesimlerinde değil aynı zamanda İran yanlısı unsurlarla ittifak kuran Sünni politikacılar arasında da kutuplaştırıcı bir etki bıraktı. İran'a dost Sünni politikacıların her biri diğerlerini kendi cemaatlerine ihanet etmek ve İran yanlısı paramiliter grupların sebep olduğu mağduriyetleri görmezden gelmekle suçlayacaktı.

'Ulusal Eksen' 2018 seçimlerinin Türkiye ve Körfez Arap devletlerine yakınlığıyla bilinen siyasetçileri bir araya getiren ilk Sünni Arap ittifaklarından biriydi. İttifak Cemal Kerbuli, Usame Nuceyfi, Hamis Hancer, Ahmed Abdullah Ceburi ve Falah Hasan Zeydan'ı bir araya getirdi.⁵⁴ Fakat ittifakın birliği kısa sürdü çünkü Türkiye yanlısı iki politikacı olan Nuceyfi ve Hancer 2018'de yollarını ayırdı: Birincisi Mukteda Sadr, Haydar Abadi, Ammar Hekim ve İyad Allavi gibi siyasetçilerin öncülük ettiği Şii 'İslah' parlamento ittifakına katılırken Hancer Hadi Amiri, Fatih Feyyaz ve Nuri Maliki liderliğindeki HSG destekli 'Bina' meclis ittifakına dâhil oldu. Ancak Nuceyfi ve Hancer Ekim 2020'de, IİP ve diğer siyasetçilerle birleşerek Muhammed Halbusi'yi meclis başkanlığından almak için parlamentoda 'Irak Cephesi'ni' kurarak yeniden bir araya geldi.⁵⁵

Tıpkı Ankara yanlısı siyasi güçler arasındaki çatlaklar gibi Muhammed Halbusi de kendisini meclis başkanlığına aday gösteren Riyad yanlısı Cemal Kerbuli'nin Hal Partisi'nden ayrılıp Nisan 2019'da kendi partisi Tekaddüm'ü kurdu.⁵⁶ Cemal'in BAE ile bağlantılarını geliştiren kardeşi Muhammed Kerbuli ise Hal'den ayrılıp Tekaddüm'e katıldı. Ancak dışlanmış hissettiği için Şubat 2021'de partiden ayrıldı.⁵⁷ Cemal Kerbuli, Halbusi'nin onun rakibe dönüşen bazı destekçilerinin siyaset sahnesinde önünün açılmasında rol oynadığı spekülasyonları arasında Nisan 2021'de yolsuzluk suçlamasıyla tutuklandı.⁵⁸ Hal Partisi 2019'da Bina ittifakından ayrılarak muhtemelen İran yanlısı unsurlardan ihtiyaç duyduğu desteği kaybetti.⁵⁹

Mayıs 2017 Körfez krizinin yankıları Irak'ın kuzeyindeki, Riyad ile Abu Dabi'nin Türkiye'ye karşı kullanmak istediği bir sahneye dönüşen Kürt özerk bölgesinde (IKB) de hissedildi

Sırasıyla Ankara ve Abu Dabi-Riyad'ın müttefikleri arasında yaşanan iç bölünmelerin kökü Irak yerel siyasetinde bulunsa da bunlar 2017 Körfez kriziyle daha da alevlendi. HSG'nin yükselişi ile 2017 Körfez krizinin birleşen etkileri kilit Sünni siyasetçileri bölgesel destekçilerinin duruşundan bağımsız olarak öncesinden çok daha pragmatik bir tavırla İran'ın müttefikleriyle siyasi temaslar kurmaya itti. Bu durumun bir istisnası Ankara'nın HSG ve İran'la aralarına mesafe koymaya çalışan yerel ortakları Nüceyfi kardeşlerdir. Irak'taki iç ayrılık ve koalisyonlar Ortadoğu siyasetinin gidişatından etkilense de tam olarak aynı izleği takip etmiyor. Mesela Nüceyfiler İran'ın müttefiki paramiliterlerle ittifak kurmayı reddederken 2017 Körfez krizinden sonraki Türk-İran yakınlaşmasının "geçici" olduğuna ve kendilerini iki başkent arasındaki ilişki içindeki dalgalanmalara teslim etmemeleri gerektiğine inanıyordu.⁶⁰ Diğer taraftan Nüceyfiler görünürde Türkiye'nin Iraklı Kürt siyasetine yönelik politikasına tabi oldu.⁶¹

Bağdat'ın ötesinde Mayıs 2017 Körfez krizinin yankıları Irak'ın kuzeyindeki, Riyad ile Abu Dabi'nin Türkiye'ye karşı kullanmak istediği bir sahneye dönüşen Kürt özerk bölgesinde (IKB) de hissedildi. BAE ve Suudi Arabistan'daki hükümet destekli medya, Eylül 2017 Kürt referandumunu kendi ulusal güvenliklerine bir tehdit olarak gören Türkiye ve İran'a nispet yaparcasına referandumu destekledi. Fakat Abu Dabi referandumuna resmi olarak karşı çıktı. 2020 ortalarında Türk devletine ait medya organları New Arab gazetesinde yayınlanan ve Abu Dabi'yi Kuzey Irak'ta PKK'yı finanse etmekle suçlayan özel haberi yeniden yayımladı.⁶² Ocak 2021 başlarında ise Al Arabiya kanalı Irak Kürt bölgesindeki Kandil Dağlarında bulunan PKK uzantılı militanlarla yapılan röportajları yayınladı.⁶³

C. Kalıcı dış müdahalenin bir aracı olarak ticaret

Ticari işlem, yatırım ve insani yardımlar Ankara ve Abu Dabi'nin siyasi müdahalelerine kalıcılık sağladı çünkü ekonomik fırsatlar onlarla yerel Iraklı aktörler arasındaki ortak menfaatleri pekiştirdi, özellikle de IKB'de.⁶⁴ Fakat iki ülkenin Irak hükümeti, IKB ve diğer yerel aktörlerle olan siyasi ve güvenlik ilişkilerinin gidişatı bazen iş fırsatlarını zedeleyen şekillerde etkileyecekti.

ABD'nin 2003 Irak işgalinin ardından Türkiye ve BAE Suudi Arabistan'ın Irak'taki siyasi nüfuzunu gölgede bıraktı çünkü iki ülke de Irak'la siyasete ciddi ölçüde pragmatizm ve iş odaklı bir yaklaşım sergileyerek temas kurdu. Türkiye ile BAE'nin 2003 sonrası Irak politikaları kısmen

Türkiye ile BAE'nin 2003 sonrası Irak politikaları kısmen savaş öncesinde Başkan Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak için ekonomik açıdan oynadıkları tutunacak dal rollerine dayanıyor

savaş öncesinde 1990'da BM ülkeye yaptırımlar uyguladığında Başkan Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak için ekonomik açıdan oynadıkları tutunacak dal rollerine dayanıyor. Savaş öncesinde Suudi Arabistan'a da böyle bir ekonomik bağımlılık vardı ama Riyad 2003 sonrası dönemde bundan yararlanmadı. Daha da önemlisi Riyad'ın, Irak'ta uzun bir süre İran'a karşı açıkça bir sıfır toplamı yaklaşım seçmesi hızla yalnızlaştırılmasına yol açtı çünkü o dönem özellikle Iraklı Şii kesimlerde çok az rağbet bulabildi.

Irak'ın ithalat malları için Türkiye'ye bağımlılığı 1980'lerde Irak-İran savaşı dönemine dayanıyor.⁶⁵ Türkiye 1990'da BM yaptırımları uyarınca Kerkük-Ceyhan petrol ihracat boru hattını kapatmışsa da boru hattı, 986 sayılı (1995) BM kararı ve BM sponsorluğundaki petrole karşılık gıda programının bir parçası olarak tekrar açıldı.⁶⁶ Türkiye BM'nin izin verdiği Irak petrol ihracatının yegâne güzergahı oldu. Irak Türkiye dâhil komşularının gönlünü ticari imtiyaz anlaşmalarıyla kazanmaya çalıştı.⁶⁷ Türkiye tarafından bir uçuşa kapalı bölge uygulaması yapılırsa da Ankara, topraklarından geçen Irak kaçakçılığını ciddi manada sekteye uğratmadı.⁶⁸ Öte yandan, BAE 1995'te Irak'ın yeniden ihracat konusunda kilit bir ticari aracı haline geldi. 2001'in sonunda ise iki ülke bir serbest ticaret anlaşması imzaladı. Emirlikler Haber Ajansı 2001'de petrole karşılık gıda programı kapsamında özel sektör dâhil ikili ticaret hacminin toplam 5 milyar ABD dolarına ulaştığını belirtti.⁶⁹

IKB de birkaç nedenden ötürü Türkiye ve BAE'nin 2003 sonrası Irak'taki ekonomik yatırımlarının bir köşe taşı olarak ortaya çıktı. Yıllar önce Kürt bölgesi Türkiye, Batı ve başta Körfez ülkeleri olmak üzere Arap devletleri tarafından desteklenen Iraklı çeşitli muhalif gruplar için kilit bir merkez haline geldi. Türkiye için PKK ile mücadele yerel koalisyonlar kurmayı gerektiriyordu. Türkiye ve BAE örneğinde bu siyasi bağlantılar daha sonra iş fırsatları elde etmelerine yardımcı olacak köprüler inşa etmelerine olanak tanıdı.

Oldukça farklı nedenlerden dolayı Türkiye ve BAE IKB'yi nüfuz kurmak için hayati önemde bir bölge olarak görmeye başladı. Türkiye için bölgede böyle bir nüfuzun amacı Kürtlerin muhtemel ayrılışını önlemeye yetecek jeopolitik nüfuz icra etmek ve iktidardaki Kürt partileriyle PKK'ya karşı ortak bir cephe kurmak amacıyla ortak menfaatler geliştirmekti. BAE ise bölgedeki ticari varlığını Kürt bölgesinde İran'a (ve dahi Türkiye'ye) meydan okumanın bir aracı olarak görüyordu.

İraklı Kürt liderlerin hem Ankara hem de Abu Dabi ile kurduğu güçlü bağların bir sonucu olarak Irak Kürdistan Cumhurbaşkanı Neçirvan Barzani, araştırmacı gazeteci Amberin Zaman'a göre, Ağustos 2021 sonlarında Erdoğan ile MbZ arasında iki ülke arasındaki gerilimleri yatıştırmak için bir telefon görüşmesi ayarladı.

1. Türkiye ile BAE'nin IKB'de ekonomik varlık kurma yarışı

2003'te BAE, ABD işgali sonrası Irak'ı kendi suretinde inşa etmeyi hedefliyordu. Bu vizyon Türkiye ile beklenen bir rekabetle değil aksine komşu Suudi Arabistan'a karşı tanımlanıyordu. Mayıs 2003'ten bir Amerikan diplomatik yazışması BAE'li yetkililerin savaştan sonra canlanan bir Bağdat'ı bölgede Riyad'a karşı ekonomik bir denge unsuru olarak tasavvur ettiğini gösteriyor. BAE'nin bu yaklaşımı MbZ'nin veliaht olmasıyla somutlaştı. Zayid'in yükselişi BAE'nin de Suudi Arabistan'ın küçük ortağı olmaktan daha kararlı bir bağımsız ortağa yükselmesini imledi. Abu Dabi, Bağdat'ın yeni siyasi elitlerini etkilemek için BAE'nin teknik uzmanlığını Irak'a aktarmaya çalıştı. BAE Irak'ın ekonomik toparlanmasını destekleme ve Irak Merkez Bankası'nı ıslah etmeyi teklif edip ADNOC (Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketi) yetkililerini Irak'ın petrol sektörünü desteklemek üzere ülkeye gönderdi.⁷⁰ O dönem güçlü bir bölgesel özerklik arayışında olan Berhem Salih gibi Iraklı Kürt politikacılar BAE'nin federal sistemini Erbil-Bağdat ilişkilerini düzenlemek için öykünülecek bir model olarak görüyordu.⁷¹

Öte taraftan Kuzey Irak ile Türkiye'nin güneydoğu kasaba ve metropolleri (Van, Diyarbakır, Şanlıurfa) arasındaki tarihi bağlar,⁷² Irak Kürt bölgesinin karayla çevrili olması ve Türkiye'nin bölgede artan ekonomik statüsü Ankara'nın BAE gibi daha uzak ve geç gelmiş ekonomik rakipleri karşısında IKB'de üstünlük hakkı olduğu inancının altında yatan sebeplerdi. Türkiye, Kürt siyasetçilerle geliştirilmiş politik ve ticari bağlantıları IKB'de somut diplomatik ve ekonomik kazanımlara dönüştürmede hızlı davrandı. IKB başkenti Erbil'e ilk resmi Türk ziyareti bölge yönetimiyle stratejik diyalogu başlatmak üzere 2008'de gerçekleştirildi. 2010'da Erbil'e bir Türk konsoloslugu açıldı. BAE de bundan kısa bir süre sonra IKB'de diplomatik varlığını kurmak için harekete geçti. 2011'e gelindiğinde Irak hükümeti ertesi sene açılacak olan BAE Erbil konsolosluginun kurulmasını onayladı.⁷³ Daha sonra 2014'te Dubai Ticaret Odası (DTO) IKB'de bir ofis açtı.⁷⁴ Irak'ta Türkiye'nin bir diğer rakibi ve Abu Dabi'nin kilit bölgesel ortağı Suudi Arabistan da 2016'da Erbil'de bir konsolosluk açtı.⁷⁵

Türkiye ile BAE, IKB ve Irak'ta başlıca iki sektörde rekabet ediyor: Enerji ve taşınmaz inşaatı. Christina Bache Fidan'ın 2016 raporuna göre IKB'deki inşaat projelerinin yüzde 75 ila 80'i Türk şirketlerce gerçekleştirildi. Türk şirketleri IKB'de kayıtlı yabancı firmaların

yüzde 50'sini temsil ediyor. Türkiye ayrıca tüketim mallarının (mesela mobilya, gıda ürünleri ve tekstil) yüzde 80'ini arz etti.⁷⁶ Bache Fidan, IKB'nin Türkiye'nin Irak'a ihracatındaki payı 2007'de yüzde 50'den 2013'te yüzde 67'ye yükseldi.⁷⁷ Aynı zamanda bir DTO raporuna göre IKB 2012'de Dubai ile Irak arasındaki toplam ticaretin 50'sini temsil ediyordu.⁷⁸ Irak DTO üyelerinin yeniden ihracat açısından ikinci kilit menziliydi.⁷⁹ Türkiye IKB'nin bankacılık ve emlak sektörlerine BAE'den daha önce girmişse de⁸⁰ enerji sektöründe durum farklıydı.

2. Enerji Sektöründe Türk-BAE Rekabeti

Irak'ın enerji sektöründe Türkiye ile BAE arasındaki rekabet başlıca doğalgaz sektöründe yaşandı ve merkezinde de IKB bulunuyordu. İkincisi ise elektrik sektörü oldu. Türkiye ile BAE Bağdat'ın kontrolü altındaki bölgelerdeki doğalgaz yataklarını geliştirmek de istiyordu.

i. Anbar vilayeti

Türkiye 2008'de Anbar vilayetindeki Akkas doğalgaz yatağındaki doğalgazı Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıma ihtimalini tartıştı. Türkiye Türkiye'ye varmadan önce Suriye'den geçecek bir boru hattı uzatma ihtimalini de değerlendiriyordu.⁸¹ Öte yandan o dönemlerde BAE Anbar vilayetindeki Akkas yatağı, Basra vilayeti ve IKB'den pompalanan doğalgazı kullanarak bir doğalgaz kenti inşa etmeyi "aktif olarak değerlendiriyordu."⁸² O zamanlarda hem Türkiye hem de BAE'nin Anbar'da enerji planlarında bir faktör olarak yer almış olabilecek yerel müttefikleri vardı. Ankara'nın müttefikleri yerel yönetim yapıları üzerinde güçlü nüfuzu olan İP'ydı. BAE'nin ise Ahmed Ebu Rişa gibi aşiret liderleriyle dostluğu vardı. Haziran 2009'dan bir Amerikan diplomatik yazışmasına göre Rişa BAE'nin Dana and Crescent Petroleum adlı şirketinin doğalgaz kenti inşa etme planlarını destekledi.⁸³

O dönemde Anbar'da ne Türkiye'nin ne de BAE'nin planları gerçekleşmiş görünüyordu. Fakat Anbar hâlihazırda bölgeyi Suudi Arabistan ve KİK elektriğinin Irak'a ihraç edilmesini kapsayan Amerikan destekli bir planın potansiyel bir geçiş noktası olarak gören BAE ve Suudi Arabistan'ın ilgisini çekmeye devam ediyordu. Anbar'ın Suudi Arabistan için mevcut ekonomik önemi 30 yıllık bir kapalılığın ardından Kasım 2020'de yeniden açılan Arar sınır geçiş noktasından kaynaklanıyordu.⁸⁴ Buna karşın Türkiye vilayette büyük mesafe katetmek istiyor gibi görünmüyor.

Irak'ın enerji sektöründe Türkiye ile BAE arasındaki rekabet başlıca doğalgaz sektöründe yaşandı

ii. IKB

Türkiye BAE'nin IKB'deki erken ticari ilerlemesinden görece kaygılanmış görünüyordu. Temmuz 2008 ortalarında Türk Dışişleri Bakan Yardımcısı Feridun Sinirlioğlu Amerikalı diplomat Matthew Bryza'ya, ülkesinin IKB'de Türk yatırımlarının gerçekleşmesi için Bağdat'ın bir enerji yasasını onaylamasını beklerken Dana Gas firmasının beklemeyip Kürt bölgesindeki iki elektrik santraline doğalgaz arz etmek için 600 milyon ABD doları yatırım yaptığını söyledi.⁸⁵ Özerk bölgede faaliyet gösteren diğer BAE şirketleri Crescent Petroleum, Gulf Keystone Petroleum ve Abu Dabi Ulusal Enerji Şirketi idi.

Türkiye ve BAE'nin Irak ve IKB'de doğalgaz kullanımı ve elektrik arzı konusunda farklı öncelikleri vardı. Türk şirketleri çoğunlukla Irak'tan gaz ithalatını öncelerken BAE'li şirketler çoğunlukla endüstriyel ve elektrik üretimi amaçları için yerel gaz tüketimini önceler.⁸⁶ Bir diğer sembolik örnek de elektrik arzı. 2012'de Abu Dabi Ulusal Elektrik Şirketi Süleymaniye'deki bir doğalgaz elektrik santralinden büyük ölçekte hisse almaya çalışırken⁸⁷ Türkiye'nin bu sektördeki esas ilgisi IKB ve Ninova'ya güç arz etmekte ki Türk şirketleri 2003'ten itibaren bu rolü oynadı.⁸⁸

Türkiye Kuzey Irak'tan Avrupa'ya kendi evrilen enerji kara köprüsü üzerinden doğalgaz akışını amaçlıyordu. Ekim 2008 tarihli sızdırılmış bir Amerikan diplomatik yazışması "İraklı temsilcilerin ülkelerinin doğalgaz ihracatını değerlendirmeye almadan önce yurt içi kullanıma karar vermeleri gerektiğini söylediği üzere Iraklılar bu düşünceye soğuk yaklaşıyordu."⁸⁹ ifadelerine yer veriyor. Türkiye, Irak gazına yönelik ihracat-odaklı yaklaşımlarının lobisini yapmak amacıyla Türk-İrak-Amerikan enerji iş birliğini kurumsallaştırarak bu faaliyetleri için Amerikan desteğini almaya teşebbüs etti. Batılı ülkelerin Avrupa'da Rus enerji gücünden duyduğu korkuyu kaldıraç olarak kullanmak Türkiye'nin ABD desteğini almasına yardımcı oldu.

Fakat BAE ve Türkiye'nin doğalgaz sektöründeki öncelikleri tam olarak birbirini dışlamıyor. 15 Ağustos 2008'de BAE'nin Crescent Petroleum adlı şirketi Türkiye'den Türkerler Holding ile 2011'de IKB'den Türkiye'ye yıllık 3,5 milyar metreküp doğalgaz taşımak için ortaklık kurduğunu açıkladı.⁹⁰ Böyle bir ortaklık ABD'nin Türkiye, Iraklı Kürtler ve BAE'nin IKB'deki ticari menfaatlerine desteğiyle mümkün olabildi. Daha sonra Dana Gas Türkiye merkezli Nabucco doğalgaz boru hattı projesinin bir parçası olarak IKB'den Avrupa'ya doğalgaz taşımak üzere

Anbar hâlihazırda bölgeyi Suudi Arabistan ve KİK elektriğinin Irak'a ihraç edilmesini kapsayan Amerikan destekli bir planın potansiyel bir geçiş noktası olarak gören BAE ve Suudi Arabistan'ın ilgisini çekmeye devam ediyordu

kurulan bir Avrupalı enerji şirketleri konsorsiyumunda Crescent Petroleum ile ortaklık kurduğu 2009'da Türkiye'ye gaz ihracatı planlarına katılmış oldu.⁹¹ Proje Avrupa'nın Rus doğalgazına bağımlılığını azaltmak için Irak, Azerbaycan ve diğer ülkelerden Avrupa'ya doğalgaz ulaştırmayı amaçlıyordu. Ama en az 2011 kadar erken bir tarihte Nabucco projesi, nihayetinde bocalamasına neden olacak elverişsizliğinin işaretlerini gösterdi.⁹² BAE şirketleri Nabucco projesinin başarısızlığından sonra Irak'tan Türkiye'ye doğalgaz ihracat planlarına taraf olmadılar.

Türkiye Nabucco projesinden sonra da Kuzey Irak'tan kendi topraklarına doğalgaz getirme çabalarını sürdürdü. 2013'te IKB ile Türkiye, Türkiye'ye 2017'ye gelindiğinde yıllık 4 milyar m³ ve nihayet 2025'te yıllık 20 milyar m³ doğalgaz taşımak üzere bir anlaşma imzaladı.⁹³ Buna göre yıllık azami 20 milyar m³ gaz kapasitesi olan bir doğalgaz boru hattı inşa edilecekti.⁹⁴ Daha sonra 2015'te IKB, 2017-2018 gibi veya muhtemel bir gecikmeyle 2019'da Türkiye'ye yıllık 10 milyar m³ gaz göndereceğini açıkladı.⁹⁵ Fakat 2013-2015 arası dönemde Türkiye-İKB arasındaki doğalgaz ve boru hattı inşa etme görüşmeleri fiilen durdu ve akim kaldı.

2017 yılı IKB'nin gaz ihracat planlarının iki kilit jeopolitik olay; Irak Kürdistanı bağımsızlık referandumu ve daha düşük düzeyde Körfez krizi tarafından şekillendiği kritik bir yıl oldu. 2017'den bu yana Rusya IKB enerji sektöründe kilit bir aktör oldu ve böylece Türkiye-İrak/İKB enerji ilişkilerinde önemli bir değişken haline geldi. Şubat 2017'de Rus enerji devi Rosneft, sert düşüş yaşayan küresel petrol fiyatları ve Bağdat'la karmaşıklaşan bütçe ilişkileri nedeniyle mali zayıflık yaşayan IKB'de yatırım yaptı. Rusya ilk başta 2017-2019 arasında ön ödemeli petrol teslimatı için 2,1 milyar ABD doları sağladı.⁹⁶ Rosneft ayrıca IKB ile yarı özerk bölgeyi Türkiye'ye bağlayan yıllık 30 milyar m³ kapasiteli bir doğalgaz boru hattı inşa etmek için bir anlaşma yaptı. Ekim 2017'de IKB bölgenin boru hattı ağını işleten şirketteki hisselerinin yüzde 60'ını Rusya'ya sattı.⁹⁷ Bu da pratikte Rusya'ya Türkiye'ye petrol ve gaz sağlayan boru hatlarını kontrol etme imkânı tanıyor. Aljazeera English gazetecisi Mariya Petkova Rusya'nın Erbil'i finansal olarak kurtarmasının Erbil'in Bağdat, Ankara, Tahran ve Batılı aktörlerin güçlü muhalefetine rağmen Eylül 2017 bağımsızlık referandumunu yapmaya "yetecek siyasi kaldıraç gücü kazanmasına" yardımcı olduğunu savunuyor.⁹⁸

Şubat 2017'de Rus enerji devi Rosneft, sert düşüş yaşayan küresel petrol fiyatları ve Bağdat'la karmaşıklaşan bütçe ilişkileri nedeniyle mali zayıflık yaşayan IKB'de yatırım yaptı

Rusya'nın o yıl bölgenin enerji sektörüne dâhil olması referandumun düzenlenmesinde hayati önem taşıyordu ve o katılımın kendisi de Körfez krizinden etkilenmiş olabilir.

BAE, Rusya'nın 2017'de IKB'nin petrol sektörüne ticari olarak girmesine muhtemelen iki nedenden dolayı yardımcı oldu:

Birincisi, Rusya'nın Erbil'e sağladığı mali güçlendirme, Erbil'in Dana Gas ve Crescent Petroleum'a olan borçlarını Erbil ve iki BAE'li şirket arasındaki ihtilafın Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesi'nde soruşturulduğu bir dönemde kısmen ödemesine yardımcı oldu. BAE'li iki şirket, ihtilafı muhtemelen kazanacaktı. BAE'li şirketler ihtilafın içtenlikle çözülebilmesi amacıyla Rus Rosneft'i Erbil'in bu şirketlere olan borçlarını bu ödeyebilmesi için Erbil'e yardım etmeye ikna etmiş olabilir.

İkincisi, BAE'nin yukarıda bahsedilen müdahale ihtimali Rus Rosneft ile BAE'li Crescent Petroleum'un Mayıs 2010'da Ortadoğu'da ortak petrol ve doğalgaz arama ve geliştirme faaliyetlerinin temellerini atan bir stratejik ortaklık imzalaması gerçeğiyle de destekleniyor.⁹⁹ Crescent firması Dana Gas hisselerinin yüzde 20'sine sahip olduğu için Dana Gas'ın da Rosneft'le bir ilişkisi var.¹⁰⁰ Rus ve BAE'li şirketler arasındaki uzun vadeli ilişki iki tarafa da diğerinin yatırım kararlarını etkileme imkânı verebilir ki bu da 2017 Kürt referandumu örneğinde olduğu gibi Irak için jeopolitik sonuçlar doğurabilir.

BAE Rusya'nın gelecekte IKB ve Irak'tan Türkiye'ye ne kadar petrol ve doğalgaz geçebileceği üzerindeki etkisinden faydalanıyor. BAE, coğrafya nedeniyle Türkiye'ye gidecek petrol ve doğalgazı engelleyemese de Türkiye ile karmaşık ilişkileri olan etkili aktörlerin girişini teşvik ederek Türkiye'nin kendi güney cephelerindeki ekonomik nüfuzunu sınırlamaya çalışabilir.

3. Türkiye ve BAE'nin Güney ve Orta Irak'taki ekonomik ilişkileri

Türkiye'nin Irak'taki nihai hedefi Irak'ın en güney noktası Basra vilayetinden Türkiye'nin güneydoğusuna bir enerji boru hatları ve kara ve demiryolları ağı ile iki ülkeyi birbirine daha da bağlayarak Fars Körfezi, Türkiye ve Avrupa'yı birbirine bağlamak. BAE'nin Türkiye'ye yakın bölgelerde faaliyet göstermek için zaruret ve menfaatler geliştirmesi gibi Türkiye de Irak'ın Körfez Arap devletlerine yakın bölgelerinde böyle yaptı.

Basra'daki Büyük Fav liman projesi BAE ve Türkiye'nin ekonomik menfaatleri için önemli bir bölge olageldi. Tamamlandığında limanın kendisi Irak'ın BAE'nin Cebel Ali limanına bağımlılığını

BAE Rusya'nın gelecekte IKB ve Irak'tan Türkiye'ye ne kadar petrol ve doğalgaz geçebileceği üzerindeki etkisinden faydalanıyor

azaltırken öte yandan da Ankara'nın son dönemlerde arzuladığı gibi Türkiye'yi ekonomik olarak Fars Körfezi'ne bağlama ihtimalini arttıracaktı.¹⁰¹

Ekim 2009'da Türkiye Basra kentinde bir konsolosluk açtı ki bu adım o dönemde ABD tarafından teşvik edilmişti. Basra konsolosluğunu açmadan bir yıldan fazla bir zaman önce Türkiye Basra kenti yakınlarında bir endüstriyel kalkınma bölgesi kurmak için Irak, Türkiye ve Kuveyt'ten oluşacak bir üç taraflı komite kurmayı amaçlıyordu. ABD'nin Irak Büyükelçisi Ryan Crocker Türk mevkidaşı Murat Özçelik'e Arap ülkelerinin yokluğunun İran için doldurulacak bir boşluk yarattığını ve bu yüzden Türkiye'nin Basra temaslarına ihtiyaç duyulduğunu söyledi.¹⁰² Nisan 2008'den bir başka Amerikan diplomatik yazışmasına göre Türkiye ABD'nin verdiği Kuveyt'i Bağdat'ta bir diplomatik misyon açıp Irak'la olan sınırlarını yeniden açmaya ikna etme görevini kabul etti.¹⁰³ Türkiye'nin Abu Dabi ve Riyad'la olan ilişkileri o dönemde 2011 sonrası dönemle kıyaslandığında henüz ciddi krizlerle dolu olmasa da Türkiye'nin Güney Irak'taki ilişkileri Kuveyt örneğinin aksine görünürde bu iki ülke (ve Katar) ile bir koalisyon kurma girişimini hiçbir zaman kapsamadı. Bu durum muhtemelen Ankara'nın Irak'ın güneyinde kimlerle temas kurulacağı konusunda İran'ın hassasiyetleri nedeniyle temkinli davranmasından kaynaklanıyordu.

Türk firmaları vilayetteki varlıklarını yumuşak bir şekilde kurarak 2009'da çimento, su ve konut projelerini yürütmek için ihale arayışına girdi.¹⁰⁴ Türk konsolosluğu Basralıların gönül ve zihinlerini kazanmak için mesela 2012'de Türk firmalarının finanse ettiği bir futbol stadyumunun açılışını yaptı.¹⁰⁵ Ancak Türkiye 2014'te IŞİD tehdidi tırmandığında Basra'daki (ve büyük ölçüde Musul'daki) diplomatik varlığını durdurmak zorunda kaldı.

Türkiye Güney ve Orta Irak'ta yumuşak güç icra etmeye devam ediyor. Mesela Türk müteahhitler Kerbela ve Nasiriye kentlerinde açılışları 2021 ortalarında yapılan hastaneler inşa etti.¹⁰⁶ ¹⁰⁷ Türk devletine ait Anadolu Ajansı'na göre Türk şirketleri Güney ve Orta Irak'taki Basra, Maysan, Vasıt ve Selahaddin (Tuz Hurmatu ve Düceyl'de) vilayetlerinde de hastaneler inşa ediyor. Türkiye'nin yaptığı hastaneler dizisi Muvaffak Rubai'nin 2005'te BAE'den istediğinin de dengi olabilir.

Türkiye'nin aksine BAE'nin henüz bu vilayette bir konsolosluğu yok. 2011'de Basra Yatırım Komisyonu Başkanı Haydar Ali Fadıl, BAE'ye vilayette bir konsolosluk açma çağrısında bulundu.¹⁰⁸ BAE'li şirketlerin IKB'deki enerji sözleşmelerine ilgisinin yanında BAE'li (ve daha düşük bir derecede Suudi) inşaat ve enerji firmaları da IŞİD'in 2017'de yenilmesinin ardından Orta ve Güney Irak'taki ekonomik fırsatları kovalama girişimlerini hızlandırdı.

Mart 2021 Irak'ın her biri Irak'a üçer milyar dolar yatırım yapmayı ahdeden Riyad ve Abu Dabi ile ilişkilerini güçlendirmek için hayati bir aydı

Fakat 2009 gibi erken bir tarihte Dana Gas gibi BAE'li enerji şirketleri Anbar'da istediğine benzer şekilde Basra'da bir doğalgaz kenti geliştirme niyetindeydi.¹⁰⁹

IŞİD'in 2014'teki yükselişinden önce al-Hamra konsorsiyumu gibi BAE merkezli şirketler dini turizmde kilit bir Irak kenti olan Kerbela vilayetinde otel ve dinlence yerleri geliştirmek istiyordu.¹¹⁰ Daha sonra 2018'da Irak Ulusal Yatırım Komisyonu söylenenlere göre Bağdat'ta gerçekleşmiş olması muhtemel olmayan "Al-Rashid Scheme" projesinin inşası BAE'li Emaar ve Eagle Hills Gayrimenkul şirketleri ile 10 milyar dolarlık bir sözleşme imzalamaya yaklaşmıştı.¹¹¹ 2021 ortalarında Irak hükümeti Bağdat Uluslararası Havaalanı civarındaki yaklaşık 400 hektarlık bir alanı bir rezidans kompleksi için geliştirmesi için Emaar'a taşeronluk verdi.¹¹²

BAE'li enerji şirketlerinin son yıllarda Orta ve Güney Irak'ta iştahı arttı. BAE'li şirketler 2018 ve 2021'de Orta ve Güney Irak'taki Diyala, Zi Kar, Basra ve Müsenna vilayetlerinde petrol projeleri geliştirmek için müzakerelerde bulundu.^{113 114 115} Başbakan Mustafa Kazımi döneminde Mart 2021 Irak'ın her biri Irak'a üçer milyar dolar yatırım yapmayı ahdeden Riyad ve Abu Dabi ile ilişkilerini güçlendirmek için hayati bir aydı.¹¹⁶

Suudi Arabistan'a sınırı olan bir vilayet olan Müsenna'nın valisi Mart ayında Kazımi'nin ülkeye yaptığı ziyarette Başbakana eşlik etti.¹¹⁷ Ertesi ay BAE'li Etihad Credit Insurance General Electric firmasının tamamı Orta ve Güney Irak'ta bulunan Kudus, Hayrat, Güney Bağdat, Hilla, Musayyab, Haydariye ve Kerbela'daki yedi elektrik santrali projesini desteklemek için bir anlaşma imzaladı.¹¹⁸ Haziran 2021'de Abu Dabi'li bir kamu şirketinin Orta ve Güney Irak'ta en az 2 GW güneş enerjisi kapasitesi geliştirmek için Irak hükümetiyle bir anlaşmaya vardığı söylendi.¹¹⁹ Bu zamana kadar Türk enerji, petrol ve doğalgaz firmaları Orta ve Güney Irak'ta benzer ilerlemeler kaydetmiş görünmüyordu.

D. Sonuç

Türkiye ve BAE, ABD işgalinin ardından savaş öncesindeki siyasi ve ekonomik bağlantılarına dayanarak Irak'la siyasi temaslar kurup ülkedeki ekonomik menfaatlerini derinleştirdi. Yıllarca iki ülkenin İran'ın nüfuzundan değişen seviyelerde duyduğu kaygı ve ABD'nin müttefiklerinden 2003 sonrasında Irak'la ilişkiler kurmalarını talep etmesi karşılıklı kuşkuvarın artmasına

rağmen iki ülkenin Irak'ta iş birliği yapmasını teşvik eden faktörlerdi. Bu iş birliği genel olarak Sünni Arap siyasi elitleri 2003 sonrası siyasal düzendeki seçimler için politik koalisyonlar kurmaya teşvik etme şeklinde gerçekleşti. Irak'la temasları kısmen bölgesel akran baskısından kaynaklanıyordu: ABD'nin bölgedeki bir müttefiki temasta çekingen davranırsa diğer bir bölgesel müttefik onun yerine öne atılırdı.

Bu durum parlamento seçimlerinden önce politikacıları bir araya getirmek için iki ülkenin diğer ülkelerle birlikte bir dizi konu bazlı toplantı yapmasına yol açtı. Bu iş birliği Türk ve BAE'li şirketlerin 2010 öncesinde ABD ve AB destekli, Kuzey Irak'tan Avrupa'ya Türkiye üzerinden doğalgaz ihracatına yönelik büyük ama kısa ömürlü bir projenin parçası olduğu dönemde Kürt bölgesinde iş yapmayı da kapsadı. Körfez krizinden sonra BAE bu tarz projeleri engellemeye çalıştı ve dahası Suudi Arabistan'la beraber Kürt bölgesini Türkiye'ye karşı bir savaş meydanı olarak kullanma girişiminde bulundu.

Türkiye ve BAE, Şii İslamcı politikacılarla temas konusunda farklı yaklaşımlar geliştirdi. Türkiye'nin açıklığına kıyasla BAE ve diğer Körfez Arap devletleri, işgalden sonra Irak'ta nüfuzlarını arttıran Tahran ve Iraklı müttefik ve vekillerinden duydukları korkunun bir sonucu olarak Iraklı Şii siyasetçilere daha şüpheli yaklaştı. Körfez Arap devletlerinin 2003 sonrasında Şii İslamcı elitlere yönelik soğuk tavrı, Türkiye'nin eski adıyla İİDYK ve Dava Partili politikacılar ve din adamları ile İran'la aralarına mesafe koymak isteyen din adamı Mukteda Sadr ve diğerleri gibi o elitlerin birçoğu için sonrasında geç gelen Körfez devletlerinin yumuşak Şii İslamcı elitlere ulaşmaya başladığı on yıl boyunca nedendaha uygun bir Sünni aracılı haline geldiğinin birçok sebebinden biri.

ABD Ankara ile Abu Dabi'yi Irak'ta yıllarca bir araya getiren bir katalizör görevi görürken Mayıs 2017 Körfez krizi işbirliklerini olumsuz etkileyerek ayrıca ülkede bir vekâlet çatışmasını da kızıştırdı. İran'ın Körfez krizinde Doha ve Ankara'nın yanında saf tutmasıyla İran artık Türkiye ile BAE'yi Irak'ta bir araya getiren güçlü bir ortak kaygı olmaktan çıktı; hâlbuki öncesinde aralarındaki açıkları kapatmaya yarıyordu. 2017'de Türkiye-Katar kampıyla BAE-Suudi kampı arasındaki bölgesel ayrılık Irak'ta Sünniler içindeki bölünmelerin kötüleşmesinde rol oynadı.

İran destekli HSG'nin IŞİD'in yenilgisinden sonra Irak'ta merkezi bir aktör olması nedeniyle Türkiye ve Körfez ülkelerinin desteklediği Iraklı siyasetçiler İran destekli Iraklı siyasi güçlerle ittifak kurmak zorunda kaldı. IŞİD'in Irak'taki yükselişinden önce Ankara'nın siyasi müttefikleri Irak hükümetinde çok etkili aktörlerdi. Ardından Nuceyfi kardeşler gibi bu aktörlerin birkaçı artık söz sahibi değildi. İİP'nin Ankara ile ilişkileri zayıflarken parti de eskisinden daha

BAE'nin Rusya'nın IKB'nin enerji sektörüne girişinde muhtemelen oynadığı rol Türkiye'nin Irak'taki enerji çıkarlarına zarar verdi

zayıf hale geldi. Ancak Hamis Hancer Türkiye için siyasi boşluğun bir kısmını doldurdu. Kerbuliler ve meclis başkanı Halbuki ve diğerleri gibi Riyad ve Abu Dabi'nin Sünni dostları 2018 seçimlerinde ciddi bir güç kazandı.

Özellikle 2018'den itibaren Türkiye'nin iktidar partisi AKP ile aşırı milliyetçi MHP arasındaki ittifakın temsil ettiği değişen iç siyaseti Ankara'nın Irak'taki yaklaşımını kademeli olarak güvenliği arttıracak ve dikkat ve kaynakları IKB ve Kuzey Irak'ta PKK ile mücadeleye çevirecekti. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta artan askeri varlığı giderek İran'la müttefik olan paramiliter gruplarla bir çekişme kaynağı haline geldi. Ayrıca Türkiye PKK ile savaşırken PKK İran'ın müttefiki olan güçlü paramiliter gruplardan daha çok destek alıyordu.

Abu Dabi ve Suudi Arabistan Türk-PKK çatışmasında hiç değilse silahlı örgütün üyeleriyle yapılan mülakatları al-Arabiya televizyonundan yayınlamaya medya desteği sunarak da olsa Ankara'yı Irak'ta kışkırtma fırsatı buldu. Bu itibarla Ankara'nın Körfez rakipleri ciddi miktarda kaynak aktarmak zorunda kalmadı. Daha da önemlisi, BAE'nin Rusya'nın IKB'nin enerji sektörüne girişinde muhtemelen oynadığı rol, Ankara, Erbil ve Bağdat arasında toplamda artan ticari bağlantılara rağmen Türkiye'nin Irak'taki enerji çıkarlarına zarar verdi. Bu durum Irak'ta Türk-Körfez rekabetinin daha az sınırlandırılmış bir biçim almaya doğru evrilmesinin işaretlerinden biri oldu.

Abu Dabi ve Riyad, Ankara'nın aleyhine, kendilerini Şii siyasi çevrelere ve Kürt partilerine daha az sorunlu aktörler ve Ankara ile Tahran'ı dengeleyebilecek faydalı muhataplar olarak pazarlıyor. Ancak faaliyetleri Ankara'nın menfaatleri için muhtemelen bir can sıkıntısı oluşturarak uzun vadeli yapısal zararlar yerine kısa vadeli sınırlamalara katkı sağlayacak. İran'la müttefik Iraklı kilit paramiliter gruplar ve siyasi partiler Abu Dabi ve Riyad'ın Şii çoğunluklu Orta ve Güney Irak'ta siyasi ve ekonomik nüfuz kazanma girişimlerine hala hasmane yaklaşıyor. Aksine İran'ın yerel müttefikleri Türkiye'nin varlığına görece daha hoşgörüle yaklaşıyor. Fakat gelecekte Kuzey Irak'ta PKK yüzünden Türkiye ile paramiliter gruplar arasındaki gerilim ne kadar artarsa Türkiye'nin Irak'ın Orta ve Güney bölgelerinde yatırım yapıp yumuşak güç icra etme şansı o kadar az olacak.

Referanslar

- 1-* Bu makalede yorumlarından faydalandığım iki anonim hakeme teşekkürü borç bilirim. 'BAE' kısaltması ve 'Emirlikler' kelimesi makale boyunca aynı yapıya atıf yaparak birbirinin yerine kullanılmıştır.
- 2- Mesela, Ekim 2003 tarihli bir Amerikan diplomatik yazışmasına göre Kürdistan Demokratik Partisi lideri Mesut Barzani BAE'ye yaptığı bir ziyaret sırasında BAE Dışişleri Bakanı Hamdan bin Zayid El-Nahyan'a Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde PKK noktalarına yaptığı hava saldırılarını şikayet etti. Bkz. https://wikileaks.org/plusd/cables/o3ABUDHABl4704_a.html
- 3- Hasan Turunç. Turkey's Global Strategy: Turkey and Iraq. LSE Research Online. Mayıs 2012. [http://eprints.lse.ac.uk/43503/1/Turkey%27s%20Global%20Strategy_Turkey%20and%20Iraq\(lsero\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/43503/1/Turkey%27s%20Global%20Strategy_Turkey%20and%20Iraq(lsero).pdf)
- 4- "(S) Iraq: Turkey Encourages Sunni Participation, meets with Sadrists," WikiLeaks, 7 Ekim 2005, https://wikileaks.org/plusd/cables/o5ANKARA6099_a.html
- 5- Hasan Turunç. Turkey's Global Strategy.
- 6- "Turkey/Iraq: Controversial Sunni Conference Proceeds in Istanbul; Iraqi Embassy Protests," WikiLeaks, 15 Aralık 2006, https://wikileaks.org/plusd/cables/o6ANKARA6671_a.html
- 7- A.g.e.
- 8- "Ambassador Khalilzad Meets Abu Dhabi, Dubai Leadership, and Iyad Allawi," WikiLeaks, 7 Kasım 2005, https://wikileaks.org/plusd/cables/o5ABUDHABl4540_a.html
- 9- A.g.e.
- 10- Guido Steinberg, "Regional Power, United Arab Emirates: Abu Dhabi Is No Longer Saudi Arabia's Junior Partner," SWP, 8 Temmuz 2020, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/regional-power-united-arab-emirates/>
- 11- "Abu Dhabi Crown Prince Talks Iran/Iraq with Usnavcent Commander Vice Admiral Cosgriff," WikiLeaks, 11 Haziran 2007, https://wikileaks.org/plusd/cables/o7ABUDHABl964_a.html
- 12- A.g.e.
- 13- A.g.e.
- 14- Türkiye, BAE, Suudi Arabistan ve Ürdün 2003 öncesinde İyad Allavi liderliğindeki rejim karşıtı ABD destekli Irak Ulusal Mutabakatı'nı (IUM) destekledikleri için Irak üzerinde konu bazlı fikir alışverişlerinde bulunmuş olabilirler. Iraklı bir tarihçi olan Ali A. Allavi, IUM'yi "Suudi Arabistan ve başta İngiliz MI6 olmak üzere batılı istihbarat birimlerinin kurduğunu" söylüyor.
- 15- "(S) Iraq: Turkey Encourages Sunni Participation, meets with Sadrists," WikiLeaks, 7 Ekim 2005, https://wikileaks.org/plusd/cables/o5ANKARA6099_a.html
- 16- A.g.e.
- 17- "Turkey/Iraq: Iraqi Political Leaders Seek Invitations to Ankara," WikiLeaks, 16 Şubat 2006, https://wikileaks.org/plusd/cables/o6ANKARA721_a.html
- 18- "Turkey/Iraq: MFA Hears Our Views On Muqtada Al-Sadr Visit," WikiLeaks, 23 Şubat 2006, https://wikileaks.org/plusd/cables/o6ANKARA873_a.html
- 19- "Turkish Envoy Discusses Visit of President Gul to Iraq," WikiLeaks, 5 Aralık 2008, https://wikileaks.org/plusd/cables/o8BAGHDAD3819_a.html
- 20- "Turkey: Sadrism Movement Meets in Turkey, WikiLeaks," 5 Mayıs 2009, https://wikileaks.org/plusd/cables/o9ANKARA645_a.html
- 21- "Turkey: Iraq Special Rep. Ozcelik Looks at Next Steps," WikiLeaks, 9 Mayıs 2008, https://wikileaks.org/plusd/cables/o8ANKARA901_a.html
- 22- "Turkey Shares Concerns on Khanaqin Stability; Still Plans to Host Iraq Investment Conference This Fall," WikiLeaks, 26 Eylül 2008, https://wikileaks.org/plusd/cables/o8ANKARA1722_a.html
- 23- Ali A. Allawi, The Occupation of Iraq: Winning the War, Losing the Peace (Yale University Press: 2007), 45.

- 24- "UAE Foreign Minister On Iraq Issues," WikiLeaks, 5 Haziran 2008,
https://wikileaks.org/plusd/cables/o8ABUDHABI745_a.html
- 25- "Meeting with National Security Advisor of Iraq, Dr. Mowaffak al-Rubaie." WikiLeaks, 27 Aralık 2005,
https://wikileaks.org/plusd/cables/o5ABUDHABI5210_a.html
- 26- "Dubai Ruler/UAE PM Mohammed Bin Rashid On Iraq, Syria, Counter-proliferation," WikiLeaks, 16 Temmuz 2007,
https://wikileaks.org/plusd/cables/o7ABUDHABI1180_a.html
- 27- "UAE Foreign Minister On Iraq Issues," WikiLeaks, 25 Haziran 2008,
https://wikileaks.org/plusd/cables/o8ABUDHABI745_a.html
- 28- "Karbala's Tribes and the Support Councils," WikiLeaks, Kasım 2008,
https://wikileaks.org/plusd/cables/o8BAGHDAD3723_a.html
- 29- Saudi Ambassador in Baghdad Praises the Southern Tribes' Siding with Arabs and Reaffirms that they are Far from Sectarianism," Al Iraq.net, 31 Mayıs 2016.
<https://bit.ly/2Xxe2AL>
- 30- Othman Mukhtar, "Iraq: Saudi Invitations to Tribal Chieftains and Financial Donations to Media Outlets Spark Controversy," The New Arab, 31 Ağustos 2017,
<https://bit.ly/3iWonLX>
- 31- "The Final Statement for the Forum of Iraqi Religious Imitation Authorities Values the Saudi Role in Peaceful Co-existence," Al Arabiya, August 4, 2021.
<https://bit.ly/2WndUnc>
- 32- "Moqtada Al Sadr Received by Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman," The National, 30 Temmuz 2017,
<https://www.thenationalnews.com/world/mena/moqtada-al-sadr-received-by-saudi-crown-prince-mohammed-bin-salman-1.615503>
- 33- Maher Chmaytelli, "UAE pushes for better ties with cleric Sadr amid efforts to contain Iran," Reuters, 14 Ağustos 2017,
<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-emirates-idUSKCN1AU145>
- 34- "Dubai Ruler Discusses Iran and Iraq with Senator Lieberman," WikiLeaks, 3 Haziran 2007,
https://wikileaks.org/plusd/cables/o7DUBAI355_a.html
- 35- "Saudi Arabia: Back to Baghdad," The International Crisis Group, Mayıs 2018,
[https://d2071andvipowj.cloudfront.net/186-saudi-arabia-back-to-baghdad%20\(1\).pdf](https://d2071andvipowj.cloudfront.net/186-saudi-arabia-back-to-baghdad%20(1).pdf)
- 36- "UAE Appreciates Ambassador Crocker's Engagement on Iraq," WikiLeaks, 6 Kasım 2007,
https://wikileaks.org/plusd/cables/o7ABUDHABI1854_a.html
- 37- A.g.e.
- 38- Yazar tarafından yapılan mülakat. Kasım 2020.
- 39- Yazar tarafından yapılan mülakat. Kasım 2020.
- 40- Yazar tarafından yapılan mülakat. Kasım 2020.
- 41- "Turkish Ambassador on Government Formation, Iran Nuclear File," WikiLeaks, 24 Ocak 2010,
https://wikileaks.org/plusd/cables/10BAGHDAD173_a.html
- 42- "Re: INSIGHT - TURKEY - Support to Allawi, Government's Policy On PKK," WikiLeaks, 24 Nisan 2010,
https://wikileaks.org/plusd/cables/10BAGHDAD173_a.html
- 43- Ali A. Allawi, The Occupation of Iraq: Winning the War, Losing the Peace (Yale University Press: 2007), 299.
- 44- "Turkish Ambassador on Government Formation, Iran Nuclear File," WikiLeaks, 24 Haziran 2010,
https://wikileaks.org/plusd/cables/10BAGHDAD173_a.html
- 45- "Hashimi's Case and Maliki's Conflict with Qatar, Saudi Arabia, and Erbil," BBC Arabic, 6 Nisan 2012,
https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2012/04/120406_iraq_politics

- 46- "Finance Minister Rafi al-Issawi Declares his Resignation from the Maliki Government During a Protest in Ramadi," France 24, 1 Ocak 2013,
<https://bit.ly/3yXTdMM>
- 47- "Turkey: Iraqi VP Hashimi Seeks Got Support for Political Reforms; Maliki to Make his Case 12/24," WikiLeaks, 22 Aralık 2008,
https://wikileaks.org/plusd/cables/o8ANKARA2157_a.html
- 48- Kirk H. Sowell, "Continuity and Change in Iraq's Sunni Politics: Sunni Arab Political Trends, Factions, and Personalities Since 2014," Foreign Policy Research Institute, Aralık 2020,
<https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2020/12/iraq-chapter-5.pdf>
- 49- Yazar tarafından yapılan mülakat. Kasım 2020.
- 50- "MP: Abadi Sent a Request to the Parliament to Unseat Athil al- Nujayfi," Al-Sumaria, 21 Mayıs 2015,
<https://www.alsumaria.tv/news/134713/>
- 51- Yazar tarafından yapılan mülakat. Kasım 2020.
- 52- Kirk H. Sowell, "Continuity and Change in Iraq's Sunni Politics,"
- 53- Ali al-Hussaini, "The UAE rewards Ahmed Abu Risha by Extending his Residency Permit after Attacking Qatar," The New Arab, 13 Temmuz 2017,
<https://bit.ly/3ANtAyg>
- 54- "Establishing the National Axis Alliance by Six Politicians." Al-Sumaria, 4 Ağustos 2018,
https://www.alsumaria.tv/news/244567/alsumaria-news/ar?fb_comment_id=1873109452711550_1874890535866775
- 55- Raid al-Hamed, "Iraq: A new front to unseat al-Halbusi," Anadolu News Agency, 29 Ekim 2020.
<https://bit.ly/3iSmmDr>
- 56- "Preparations for Announcing al-Taquadum Party: Al-Halbusi Establishes his Leadership," Al-Akhbar, 26 Nisan 2019,
<https://al-akhbar.com/Iraq/269774>
- 57- "Mohammad al-Karbuli Splits from the Halbusi-led al-Taquadum," Mawazin News, 20 Şubat 2021,
https://www.mawazin.net/Details.aspx?jimare=1424658_cfchl_managedtk_pmd_5d5942c19a348d86a96b5a85f601125a4d4cf73d-1628348328-o-gqNtZGzNASzjcnBszOji
- 58- Ali al-Nawab, "Iraq: Anti-Corruption Committee Detains al-Hal Party's Chief," The New Arab, 18 Nisan 2021,
<https://bit.ly/2W2XsYV>
- 59- "Al-Hal party Chief Jamal al-Karbuli Announces his Withdrawal from the Bina Alliance," Dijla TV, 10 Nisan 2019,
<https://www.dijlah.tv/index.php?page=article&id=230336>
- 60- Yazar tarafından yapılan mülakat. Kasım 2020.
- 61- Kirk H. Sowell, "Continuity and Change in Iraq's Sunni Politics,"
<https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2020/12/iraq-chapter-5.pdf>
- 62- "UAE gives Funding to PKK in Northern Iraq, Report says," The Daily Sabah, 14 Haziran 2020,
<https://www.dailysabah.com/politics/war-on-terror/uae-gives-funding-to-pkk-in-northern-iraq-report-says>
- 63- A Special Mission: Interviewing Kurdish Guerilla Fighters Away from the Eyes, Al Arabiya, 9 Ocak 2021,
<https://www.youtube.com/watch?v=d6qLNsdvR4>
- 64- Türkiye ve BAE Irak ve Kürt bölgesindeki yumuşak güçlerini arttırmak için Türkiye İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA), Türk Kızılayı ve BAE Kızılayı gibi birkaç devlet kuruluşunu sevk ediyor.
- 65- Heneri J. Barkey, "Turkey and Iraq: The Making of a Partnership," *Turkish Studies*, 12:4, 663-674,
<https://doi.org/10.1080/14683849.2011.622508>
- 66- Resolution 986 (1995) / Adopted by the Security Council at its 3519th Meeting on April 14, 1995,
<https://digitallibrary.un.org/record/176622?ln=en>

- 67- Ali A. Allawi. The Occupation of Iraq.
- 68- A.g.e.
- 69- "UAE-Iraq Sign Free Trade Agreement," Emirates News Agency, 2 Kasım 2001, <http://wam.ae/en/details/1395226839046>
- 70- "UAE: A Model for Iraq?," WikiLeaks, 25 Mayıs 2003, https://wikileaks.org/plusd/cables/o3ABUDHABI2451_a.html
- 71- "[OS] IRAQ/IRAN/US - Kurdistan Region Premier Urges Iran Not to Interfere in Iraq's Internal Affairs," WikiLeaks, 16 Aralık 2011, https://wikileaks.org/gifiles/docs/28/2876295_-os-iraq-iran-us-kurdistan-region-premier-urges-iran-not-to.html
- 72- "Turkey and Iraqi Kurds: Conflict or Cooperation," International Crisis Group, 13 Kasım 2008, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/turkey-and-iraqi-kurds-conflict-or-cooperation>
- 73- "Inaugurating the Emirati Consulate in the [Kurdish] Region Soon," Al-Mada Paper, 1 Şubat 2012, <https://almadapaper.net/view.php?cat=62967>
- 74- "Dubai Chamber Strengthens its Presence Abroad with Branch Office Opening in Erbil," Business Wire, 15 Ocak 2014, <https://www.businesswire.com/news/home/20140115005829/en/Dubai-Chamber-Strengthens-its-Presence-Abroad-with-Branch-Office-Opening-in-Erbil>
- 75- Edris Ukodoju, "Saudi Arabia to Open Consulate in Iraq's Erbil," Anadolu Agency, 7 Şubat 2016, <https://www.aa.com.tr/en/world/saudi-arabia-to-open-consulate-in-iraq-s-erbil/517737>
- 76- Christina Bache Fidan, "Turkish Business in the Kurdistan Region of Iraq," Turkish Policy Quarterly, 7 Mart 2016, <http://turkishpolicy.com/article/790/turkish-business-in-the-kurdistan-region-of-iraq>
- 77- A.g.e.
- 78- "Dubai Chamber to Open Representative Office in Iraq's Kurdistan Region," Dubai Chamber of Commerce, 6 Kasım 2012, https://www.dubaichamber.com/whats-happening/chamber_news/dubai-chamber-to-open-representative-office-in-iraq%E2%80%99s-kurdistan-region
- 79- "Dubai Chamber Report Highlights Kurdistan as Gateway to Iraq," Dubai Chamber of Commerce, 13 Ocak 2014, https://www.dubaichamber.com/whats-happening/chamber_news/dubai-chamber-report-highlights-kurdistan-as-gateway-to-iraq
- 80- "Dubai Chamber to Open Representative Office in Iraq's Kurdistan Region,"
- 81- "Turkey: Special Rep. Ozcelik on Turkey-Iraq Next Steps," WikiLeaks, 13 Haziran 2008, https://wikileaks.org/plusd/cables/o8ANKARA1100_a.html
- 82- "RRT Erbil: Consortium to Develop Gas Field in Kurdistan Region to Feed Nabucco Pipeline," WikiLeaks, 2 Haziran 2009, https://wikileaks.org/plusd/cables/o9BAGHDAD1446_a.html
- 83- A.g.e.
- 84- "Iraq, Saudi Arabia Reopen Main Border Crossing for Trade After Decades," The Daily Sabah, 18 Kasım 2020, <https://www.dailysabah.com/business/economy/iraq-saudi-arabia-reopen-main-border-crossing-for-trade-after-decades>
- 85- "Turkey/Iraq energy Cooperation: Got Optimistic, but No Akkas Commitments, MFA tells DAS Bryza." WikiLeaks, 16 Temmuz 2008, https://wikileaks.org/plusd/cables/o8ANKARA1279_a.html
- 86- Simeon Kerr, "Dana seeks to Fuel Local Development," The Financial Times, 2 Kasım 2009, <https://www.ft.com/content/16a3b3ce-c7cb-11de-8ba8-00144feab49a>
- 87- "Abu Dhabi Ends Talks to Buy 50 Per Cent Stake in Iraqi Gas Plant, Power Engineering International, 13 Ağustos 2014,

<https://www.powerengineeringint.com/gas-oil-fired/abu-dhabi-energy-co-not-buying-iraqi-power-station/>

88- Merve Erdil, "Turkish Company Halts Power Supply to ISIL-Controlled Mosul," Hurriyet Daily News, 10 Temmuz 2014,

<https://www.hurriyetdailynews.com/turkish-company-halts-power-supply-to-isil-controlled-mosul--68930>

89- "Expanded Iraqi Energy Working Group Calls for Greater Cooperation and Bilateral Meetings," WikiLeaks, 22 Ekim 2008,

https://wikileaks.org/plusd/cables/o8ISTANBUL539_a.html

90- Gulmira Rzayeva, "Natural Gas in the Turkish Domestic Energy Market – Policies and Challenges," The Oxford Energy Institute, Şubat 2014,

<https://www.oxfordenergy.org/publications/natural-gas-in-the-turkish-domestic-energy-market-policies-and-challenges/>

91- "Dana and Crescent to Export Iraqi Gas to Europe," Oil & Gas, 18 Mayıs 2009,

<https://www.oilandgasmiddleeast.com/article-5497-dana-and-crescent-to-export-iraqi-gas-to-europe>

92- Judy Dempsey, "European Pipeline Project Faces Formidable Obstacles," The New York Times, 7 Mart 2011,

<https://www.nytimes.com/2011/03/08/business/global/o8nabucco.html>

93- Robin Mills, "Under the Mountains: Kurdish Oil and Regional Politics," The Oxford Energy Institute, Ocak 2016,

<https://www.oxfordenergy.org/publications/under-the-mountains-kurdish-oil-and-regional-politics/>

94- John M. Roberts, "Turkey and the Kurdistan Region of Iraq: Strained Energy Relations," Turkish Policy Quarterly, 27 Kasım 2018,

<http://turkishpolicy.com/article/937/turkey-and-the-kurdistan-region-of-iraq-strained-energy-relations>

95- Mills. Under the Mountains.

96- Mariya Petkova, "What did Russia get from its KRG gamble?" Aljazeera English, 15 Nisan 2019,

<https://www.aljazeera.com/features/2019/4/15/what-did-russia-get-from-its-kr-gamble>

97- Dmitry Zhdannikov and Vladimir Soldatkin, "Russia's Rosneft to Take Control of Iraqi Kurdish Pipeline Amid Crisis," Reuters, 20 Ekim 2017,

<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-kurds-rosneft-idUSKBN1CP16L>

98- Mariya Petkova, "What did Russia get from its KRG gamble?"

99- "Rosneft, Crescent Petroleum Ink Strategic Cooperation Agreement," Interfax, 19 Mayıs 2010,

<https://interfax.com/newsroom/top-stories/64005/>

100- Miles Johnson and Catherine Belto, "Rosneft and Crescent Eye Iraq Venture," The Financial Times, 6 Haziran 2010,

<https://www.ft.com/content/b8acf4bo-7026-11df-8698-00144feabdco>

101- "Turkey, Iraq Seek to Open New Border Crossing, Railway Connection," The Daily Sabah, 25 Şubat 2021,

<https://www.dailysabah.com/business/transportation/turkey-iraq-seek-to-open-new-border-crossing-railway-connection>

102- "Turkish Envoy Visiting Iraq to Improve Wide-Ranging Bilateral Ties," WikiLeaks, 21 Mart 2008,

https://wikileaks.org/plusd/cables/o8BAGHDAD866_a.html

103- "Satterfield and Davutoglu on Basra, Northern Iraq, and Trilateral Dialogue." WikiLeaks, 3 Nisan 2008,

https://wikileaks.org/plusd/cables/o8STATE34305_a.html

104- "A Turkish Company Discusses the Mechanisms of Setting up Services Projects in Basra," Al-Mada Paper, 26 Ekim 2010, <https://almadapaper.net/view.php?cat=8187>

105- "Turkey Inaugurates a Stadium in Basra Financed by Its Companies and Iran Pledges to Implement a Similar Project," Al-Sumaria. 28 Haziran 2012, <https://www.alsumaria.tv/mobile/news/59170/iraq-news>

106- "Equipped with The Most Modern Medical Equipment, Kadhimi Inaugurates the Turkish Hospital in Nasiriyah," Alssaa, 12 Haziran 2021, https://alssaa.com/news/Al-Kazemi_inaugurates_the_Turkish_Hospital_in_Nasiriyah

107- Haydar Karaalp, "Iraqi Premier Inaugurates Turkish-Built Hospital," Anadolu Agency, 12 Haziran 2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/iraqi-premier-inaugurates-turkish-built-hospital/2271747>

108- "An Invitation to The UAE to Open a Consulate in Basra," Al-Mada Paper. 18 Şubat 2011, <https://almadapaper.net/view.php?cat=39959>

109- "RRT Erbil: Consortium to Develop Gas Field in Kurdistan Region to Feed Nabucco Pipeline," WikiLeaks, 2 Haziran 2009, https://wikileaks.org/plusd/cables/09BAGHDAD1446_a.html

110- A Consortium of Emirati Companies Advertises Its Services in Establishing Resorts and Hotels in Karbala," Iraq Directory, 9 Nisan 2014, <https://bit.ly/3gqYiWH>

111- "UAE developers Emaar and Eagle Hills to go ahead with \$10bn Al-Rashid Scheme in Baghdad," Global Construction Review, 9 Mart 2018. <https://www.globalconstructionreview.com/news/uae-developers-emaar-and-eagle-hills-go-ahead-10bn/>

112- "Projects: Iraq Grants 1,000 Acres of Land to Dubai's Emaar," Zawya, 27 Haziran 2021, https://www.zawya.com/mena/en/projects/story/PROJECTS_Iraq_grants_1000_acres_of_land_to_Dubais_Emaar-ZAWYA20210627051750/

113- "Crescent Signs Initial Contracts to Develop 3 Blocks," Iraqi Business News, 4 Haziran 2018, <https://www.iraq-businessnews.com/2018/06/04/crescent-signs-initial-contracts-to-develop-3-blocks/>

114- "Iraq Grants Oil Exploration Permits Near Iran and Kuwait," Hurriyet Daily News, 27 Nisan 2018, <https://www.hurriyettailynews.com/iraq-grants-oil-exploration-permits-near-iran-and-kuwait-130982>

115- "BRI: Chinese Consortium Wins Iraq's Dhi Qar 100,000-bpd Refinery," Zawya, 4 Temmuz 2021, https://www.zawya.com/mena/en/projects/story/BRI_Chinese_consortium_wins_Iraqs_Dhi_Qar_100000bpd_refinery-ZAWYA20210704073205/

116- Karen E. Young, "Iraq Wants Aid, but Saudi Arabia and the UAE See Investment Opportunity," Foreign Policy, 30 Nisan 2021, <https://foreignpolicy.com/2021/04/30/saudi-arabia-uae-iraq-investment-energy/>

117- Mustafa Saadoon, "Will Kadhimi Deliver Gulf Investment to Iraq," Amwaj.media, 1 Nisan 2021, <https://amwaj.media/article/iq-article-kadhimi-wheeling-ties-with-gulf-states-forward-despite-challenges>

118- "UAE's Etihad Credit Insurance Backs Iraq Power Sector Upgrade," Zawya, 11 Nisan 2021, https://www.zawya.com/mena/en/business/story/UAEs_Etihad_Credit_Insurance_backs_Iraq_power_sector_upgrade-ZAWYA2021041121706/

119- "Abu Dhabi Firm Commits to Iraqi Solar Energy Project," Economist Intelligence Unit, 30 Haziran 2021, http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=101175393&Country=United+Arab+Emirates&topic=Econom_6

AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA

Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, demokratik katılım, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog ve sosyal adalet ideallerini teşvik etmek amacıyla, tarafsız ve titiz bir yaklaşımla araştırma yapmayı üstlenen bir düşünce kuruluşudur.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

research.sharqforum.org

SharqStrategic

الشرق
للأبحاث الاستراتيجية

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH

